

Meddelanden från

Musikvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi. 1.

Helmer Staffans

**SÅNGUNDERVISNING OCH
SÅNGLÄRARE
I FINLANDS LÄRDOMSSKOLOR
FÖRE ÅR 1870**

Pro gradu-arbete i musikvetenskap 1936

ÅBO 1985

Meddelanden från

Musikvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi. 1.

Helmer Staffans

**SÅNGUNDERVISNING OCH
SÅNGLÄRARE
I FINLANDS LÄRDOMSSKOLOR
FÖRE ÅR 1870**

Pro gradu-arbete i musikvetenskap 1936

ÅBO 1985

Meddelanden från Musikvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi upptar ett urval av de licentiat- och pro gradu-avhandlingar som tillkommit vid institutionen, företrädesvis avhandlingar som berör finländsk musikhistoria.

Texterna återges i allmänhet oförkortade och i originalskick. I föreliggande avhandling utelämnas dock originalversionens sista kapitel, emedan det redan har tryckts i Matrikel över sånglärare i Finlands lärdomsskolor före år 1870, Skolhistoriskt arkiv, I, Uppsatser och urkunder utgivna av Svenska skolhistoriska föreningen i Finland r.f., Ekenäs u.å. (1952) s. 57-105.

I övrigt överensstämmer texten med den ursprungliga, även källförteckningen, trots att några av källorna anförts endast i den nu utelämnade matrikeln.

Red. Fabian Dahlström

Institutionens adress:

Biskopsgatan 17
SF-20500 Åbo

© Helmer Staffans
ISSN 0781-6529
ISBN 951-649-101-4

Åbo Akademis kopieringscentral 1985

Innehållsförteckning.

Skolsång och stadganden därom intill svenska tidens slut	1.
Förberedelserna till 1843 års gymnasii- och skolordning samt sången i enskilda läroverk under 1800-talets förra del	22.
Sången i landets lärdomsskolor 1843-1870	36.
Förteckning över sånglärare	62.
Bilaga	63.

K ä l l f ö r t e c k n i n g .

Källor och litteratur.

(Del I och II.)

I. Otryckta källor.

Finlands Statsarkiv (FSA).

Helsingin ylä-alkeiskoulu: 1845-65, 1845-70, kirjeitä y.m.

Hämeenlinnan ylä-alkeiskoulu: 1844-51, 1845-69, kirjeitä, virka-anomuksia ja muita anomuksia.

Kokkolan ylä-alkeiskoulu: 1861-70, kirjeitä, virka-anomuksia y.m.

Porin ylä-alkeiskoulu: 1844-51, kirjeitä ja virka-anomuksia, 1852-56, 1857-70, kirjeitä, virka-anomuksia ja muita anomuksia.

Tampereen ylä-alkeiskoulu: 1859-69, kirjeitä, virka-anomuksia ja muita anomuksia.

Turun katedraalikoulu: 1825-31, kirjeitä y.m.

Turun lukio: 1829-43, 1844-59, 1860-66, 1867-70, kirjeitä y.m.

Turun ylä-alkeiskoulu: 1844-47, 1848-51, 1844-57, 1858-63, 1863-72, kirjeitä y.m.

Waasan lukio: 1845-60, 1861-64, 1865-70, kirjeitä, virka-anomuksia y.m.

Waasan ylä-alkeiskoulu: 1844-56, 1857-70, kirjeitä y.m.

Oppikirjoja, lukujärjestyksiä y.m. koskevia asiakirjoja 1732, 1827-43.

Examenshandlingar för åren 1871-72.

Uppgifter på böcker, metoder från Wasa fruntimmersskola 1871.

Viborgs gymnasium, visitationer 1847 och 1849.

1835 års skolkommission. (Skolkommissionens betänkande.)

Landskapsarkivet i Åbo (LAA).

Consistorii Ecclesiastici i Åbo Protocoller 1800-1870.

Consistorii Ecclesiastici i Åbo Brevböcker, 1808, 1809, 1822, 1823,
1830, 1833, 1853, 1868.

Finska Skolläraryöreningens akter 1844-1847.

Hämeenlinnan triviaalikoulu 1826-43.

Oulun triviaalikoulu 1826-43.

Porin triviaalikoulu 1826-43.

Turun triviaalikoulu 1830-43.

Waasan triviaalikoulu 1826-43.

Wasa trivialscolas protokoll 1832-40.

Åbo gymnasii protokoll 1835-60.

Åbo katedralscolas protokoll 1803-30.

Magistratsarkivets i Åbo kortregister.

Tammerfors Domkapitels Arkiv (TDA).

Consistorii Ecclesiastici i Borgå Protocoller 1800-1870.

Handlingar angående Randasalmi skola.

Skolhandlingar för åren: 1839-41, 1842-44, 1848-53, 1854-71.

II. Tryckta källor.

A k i a n d e r , M.: Skolverket inom forna Viborgs och nuvarande Borgå
stift. H:fors 1866.

A l b u m utgivet av Borgå Lycei konvent 1886-96. Borgå 1896.

A l o p a e u s , M. J.: Borgå gymnasii historia. Åbo 1804.

A n d e r s s o n , O t t o : J. J. Pippingsköld och musiklivet i Åbo.
H:fors 1922.

A n d e r s s o n , O t t o : Johannes Salmenius och musiken i Åbo katedralskola under 1600-talet. H:fors 1927.

 " " : Åbo Underrättelser och musiken 1824-72.
Särtryck ur "Genom ett sekel". Åbo 1924.

A s p e l i n , H. E m . : Wasa stads historia I, II. Nikolaistad 1892.

B e r g h o l m , A x e l : Sukukirja I-II. Kuopio 1901.

B o n s d o r f f , C. v . : Djäkeliv och djäknegång. Sv.L.Skr. XXXIX.

 " " : Åbo stads historia I-II. H:fors 1894-1904.

B o r g å L y c e u m 1875-78, 1884-86. Program.

 " " 1873-1923. En minnesskrift. Borgå 1923.

C a r p e l a n , T o r : Finsk biografisk handbok I-II. H:fors 1903.

 " " : Helsingfors universitets matrikel 1828-52.
Sv.L.Skr. CCIII.

C o l l a n - B e a u r a i n , M . : Fredrik Pacius. H:fors 1921.

D a h l , G . : Fruntimmersskolan i Viborg 1788-1905. Viborg 1905.

E h r s t r ö m , F. A . : Första elementerna av sångläran. H:fors 1846.

E i t n e r , R o b e r t : Quellen-Lexikon III.

F i n l a n d s allmänna författningssamling IX, X, XVI.

F u r u h j e l m , E r i k : Jean Sibelius. Borgå 1916.

F ä r l i n g , F. S . : Några grunddrag till Björneborgs skolas historia.
Åbo 1887.

F ö r s l a g och betänkanden rörande organisation av elementarläro-
verken i Finland den 6 november 1865. H:fors 1866.

F ö r h a n d l i n g a r vid första allmänna skolläarmötet i Finland
utgifne av G. E. Eurén. Tavastehus 1864.

F ö r h a n d l i n g a r vid skolläarmötet i Åbo 1860. Tavastehus
1860.

G e n e a l o g i s k a samfundets i Finland årsskrift IX. H:fors 1925.

G u s t a f s s o n , F . : Skolminnen. Tidskrift utg. av Ped. Fören. i
Finland 1913.

G y m n a s i u m i Borgå 1853-59, 1868-72. Program.

 " " i Kuopio 1844-50, 1853-56. "

G y m n a s i u m i Tavastehus 1857-69. Program.

" i Wasa 1844, 1845, 1846, 1856-65. Program.

" i Viborg 1849-55. "

" i Åbo 1863-66, 1867-70. "

I n b e r g , J. A.: Carminalia selecta. H:fors 1900.

H a l l , B. Rud.: Om Sveriges första läroverksstadga, serie, volym I.

" " : Sveriges allmänna läroverksstadgar, serie, volym IV, VII, IX.

H a r t m a n , T.: Borgå stads historia I-III. Borgå 1906-08.

H a s t i g , J.: Katedralskolan i Åbo 1722-1806. H:fors 1908.

H e l s i n g f o r s Lyceum 1860-89. Program.

" Normalskola 1865, 1866, 1867. Program.

H e r n l u n d , H.: Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia. Stockholm 1882.

H u l t i n , H.: Borgå gymnasii historia I-II. Sv.L.Skr. CLIV, CLXIX.

" " : Viborgs gymnasium redivivum. Sv.L.Skr. CLXXX.

K a l e n d e r utgiven av Svenska Folkskolans Vänner. 1914.

K a n s a l l i n e n elämäkerrasto I-V. Borgå 1927-1934.

K i h l m a n , A.: Normallyceum i Helsingfors 1864-89. H:fors 1890.

K l e m e t t i , H.: Musiikin historia I. Borgå 1916.

L a g u s , E.: Cirkulärbrev från Åbo Domkapitel 1852, 1865.

L a g u s , W.: Musikaliska Sällskapet i Åbo 1790-1890. Åbo 1890.

" " : Åbo Akademis studentmatrikel. I-II. H:fors 1891, 1895.

L a u r é n , L. L.: Minnen från skolan och universitetet. Stockholm 1877.

" " : Wasa trivialskola 1864-1884. Nykarleby 1884.

L e i n b e r g , K. G.: Handlingar rörande finska skolväsendets historia. I-IV. Jyväskylä 1884-89 (I-III), H:fors 1901 (IV).

" " : Helsingfors lyceum under de 30 första åren av dess verksamhet. H:fors 1866.

L e i n b e r g , K. G.: Det äldre gymnasium i Åbo. H:fors 1855.

" " : Skolstaten i nuvarande Åbo stift och dettas
förra andel i Kuopio stift intill 1 juli 1870.
Jyväskylä 1893.

" " : Översikt av Finlands offentliga elementarläro-
verk från äldsta till närvarande tid. H:fors
1884.

L u n d s t r ö m , A.: Elementarläroverken i Finland I-II. Mariehamn-
Åbo 1902.

L ö n n b ä c k , G.: Författningar rörande elementarläroverken i Fin-
land 1852-1895. H:fors 1896.

M e n d e l , H.: Musikalische Conversations-Lexikon. Berlin 1874.

N o r d l u n d , C. F.: Skolförhållanden i äldre tider. Willmanstrand
1893.

N o r l i n d , T.: Latinska skolsånger i Sverige och Finland. Lund
1909.

" " : Svensk musikhistoria. Stockholm 1918.

P r o t o k o l l fört vid skolläramötet i Kuopio den 15-18 juli 1860.
Kuopio 1862.

P ä r s s i n e n , J.: Kasvatusopilliset virtaukset ja koululaitoksen
kehitys Suomessa vuosina 1801-1843. H:fors 1911.

R o o s , A. F.: Elementarkurs i läran om tonkonsten. H:fors 1853.

R o s e n q v i s t , V. T.: Svenska normallyceum i Helsingfors 1864-
1914. H:fors 1915.

R u u t h , J. W.: Viborgs stads historia I-II. H:fors 1906.

" " : Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet.
IV. H:fors 1923.

" " : Björneborgs stads historia. H:fors 1897.

S a l e n i u s , J. M.: Minnen från timmarna i sång åren 1857-63. Tid-
skrift utg. av Ped Fören. I Finland 1912.

S a m f u n d e t pro fide et christianismo: Laurentius Petris kyrko-
ordning av år 1571. Uppsala 1932.

S t o r f u r s t e n d ö m e t Finlands författningssamling 1872.

S t r ö m b o r g , J. E.: Biografiska anteckningar om J. L. Runeberg.
Sv.L.Skr. CCIX.

- S u o l a h t i , E.: Hämeenlinnan triviaalikoulun oppilasmatrikkeli 1799-1841. H:fors 1927.
- S u o m e n historiallinen seura: Biografinen nimikirja. H:fors 1879-1883.
- S v a n l j u n g , J. Kr.: Minnen från Wasa gymnasium åren 1844-47. Nikolaistad 1885.
- S v e n s k a lyceum i Uleåborg. En minnesskrift. H:fors 1913.
- S v e n s k a lyceum i Viborg 1874-1917. Viborg 1917.
- S v e n s k a klassiska lyceum i Åbo 1874-90. Program.
- S ä ä f , K.: Wasa fruntimmersskola 1857-1893. Åbo 1893.
- T a k o l a n d e r , A.: Erik Gabriel Melartin, hans liv och verksamhet. I-II. Ekenäs-1926-27.
- T i g e r s t e d t , R.: Åbo gymnasium 1828-1872. Sv.L.Skr. CXLIII.
- W a s a svenska lyceum 1873-1899. Program.
- W a s e n i u s ' och Wächters sångsamlingar i Åbo Akademis Musikvetenskapliga Seminarium.
- V i b o r g s lyceum 1874-1885. Program.
- W i l s k m a n , A t l e : Släktbok I-II. Sv.L.Skr. CVII-CXXXVIII.

Tidningar och tidskrifter

- A a m u l e h t i . 1882, 1885, 1888.
- A u r a . 1886, 1889, 1890.
- B j ö r n e b o r g s Tidning. 1860, 1861, 1866, 1873, 1874, 1875, 1879.
- B o r g å Bladet. 1861, 1865, 1866, 1867, 1868, 1869, 1872, 1875, 1885, 1886, 1887.
- B o r g å Tidning. 1842, 1849, 1852, 1853, 1854, 1856.
- F i n l a n d . 1886, 1889.
- F i n l a n d s Allmänna Tidning. 1850, 1852, 1854, 1855, 1856, 1857, 1858.
- H e l s i n g f o r s Dagblad. 1866, 1867, 1868, 1869, 1873, 1875, 1876, 1877.

Historiallinen arkisto. II. H:fors 1868.
Hufvudstadsbladet. 1867, 1868, 1869, 1886.
Hämeen Sanomat. 1884, 1887.
Ilmarinen. 1855, 1868, 1869.
Keski-Suomi. 1871, 1880, 1890.
Kuopio Tidning. 1851.
Litteraturbladet. 1850, 1851.
Mikkelin Wiikko-Sanomat. 1864.
Morgonbladet. 1850, 1851, 1853, 1854, 1882.
Nya-Pressen. 1886.
Saima. 1845.
Sanomia Turusta. 1869, 1886, 1890.
Satakunta. 1874, 1886.
Savonlinna. 1886, 1890.
Suometar. 1852, 1854, 1856.
Suomen Musiikkilehti. 1934.
Suomen Virallinen Lehti. 1866, 1868, 1869, 1882, 1890.
Tammerfors Aftonblad. 1888.
Tampereen Sanomat. 1867, 1881, 1882.
Tidskrift utgiven av Pedagogiska Föreningen i Finland. 1864,
1868, 1870, 1872, 1874, 1878, 1879, 1890, 1891, 1893,
1895, 1901, 1902.
Turun Lehti. 1886, 1887.
Uusi Suometar. 1879, 1881, 1885, 1886, 1887, 1889.
Wasabladet. 1857-62, 1864, 1866-71, 1873, 1875, 1877, 1880,
1893.
Waasan Lehti. 1886.
Wasa Tidning. 1882.
Viborgs Tidning. 1868, 1869, 1876, 1880, 1881.

V i b o r g . 1856, 1860, 1861, 1867, 1885, 1886.

A b o Tidningar. 1853, 1886, 1889, 1890.

A b o Posten. 1874, 1876.

A b o Underrättelser. 1851, 1876, 1880, 1883, 1886, 1889.

Ö s t r a Finland. 1878.

S k o l s å n g o c h s t a d g a n d e n d ä r o m

i n t i l l s v e n s k a t i d e n s s l u t .

Sången intog under medeltiden en dominerande plats i skolornas undervisningsplan. Man torde, för klarläggande av nämnda faktum beakta följande moment: skolans ställning i administrativt hänseende; sångens betydelse i katolsk gudstjänst; undervisningsväsendets ekonomiska grund.

Den katolska kyrkan hade i sitt hägn utvecklat medeltidens skoltyp. Läroverken sorterade direkt under kyrkliga myndigheter, vilka sålunda kunde leda deras verksamhet i en riktning som bäst gynnade kyrkans intressen. Med kännedom om de krav katolsk liturgi ställde på kyrkosångens utövare, var det nödvändigt att hålla musikundervisningen i skolorna på en hög nivå. Det bör härvid observeras att majoriteten av läroverkens elever valde prästbanan. Kyrkan mottog under senare delen av katolska tiden donationer under villkor att själamässor måtte sjungas "till evig tid".¹⁾ Behovet av mässpräster ökades, och sångundervisningen antog då en mera yrkesmässig karaktär.

Den medeltida skolans ekonomi baserade sig, liksom till en del kyrkans, på frivilliga gåvor. Det låg därför i skolelevernas eget intresse att under skoltiden utveckla sina musikaliska anlag för att genom sång i kyrkan "beveka folket till allmosor".²⁾

Reformationen gjorde emellertid slut på kyrkans självständiga makt och materiella överflöd. Kyrkans medel skulle ställas till konungens disposition för att användas även för statliga ändamål. Gudstjänsten för de avlidna och andra för katolska kyrkan karakteristiska anordningar skulle avskaffas. Därmed avtog även folkets offervillighet gentemot kyrka och skola. Den tribut, som av fri vilja lämnats till kyrkan, skulle härefter utkrävas av konungen.

1) Norlind, Latinska skolsånger, s. 1 f.

2) Ibid.

Skolväsendet genomgick stora förändringar, vilka tarvade nya stadganden för dess verksamhet. Sveriges förste evangeliske ärkebiskop Laurentius Petri utarbetade därför en kyrko- och skolordning, som publicerades år 1571. Den antogs i augusti 1572 och skulle gälla för hela Sveriges rike.¹⁾ Skolstadgan visar påtagligt inflytande av Melanchtons sachsiska skollag av år 1528 samt Mecklenburgs kyrkostatuter 1552, vilka tillkommit under Melanchtons medverkan.²⁾ Med avseende på den framskjutna ställning som kyrkosången innehade inom det lutherska läroverket, böra viktiga delar i kapitlet därom, nämligen "Ordning medh Kyrkesong", tydligtvis räknas med till skolstadgan.³⁾ Nämda avsnitt precisera närmare elevernas medverkan i gudstjänsten i följande ordalydelse:

"Om the afftnar som äro näst för Helgedagharna hwilka man kallar Vigilijs, så antigen litet eller ock alztintet folck är j Kyrkionne, mågha Dieknar altsammans j afftonsongen etc. siunga på Latijn ... Ottesong och Afftonsong skal alla tidher om året. så wäl Longfastonne och Dymbelwekonne som ellies på sin retta tijdh hållen warda, Så at man ingen Afftonsong håller för Middaghen, eller Ottesong effter Middaghen, såsom tilförenne haffuer pläghat skeep vthaff ganska ringa orsaker.

Haleluia, Gloria Patri, Te Deum, Gloria in exelsis och Credo, mågha siungas så wäl then ena tidhen om året som then andra ...

I Städerna ther Scholar äro, skole Dieknar hålla thesse Tider uppe j Kyrkionne om Helgedagarna, Men om Söknedagarna må man låta sådant bestå effter intet folck är så tilstädhes. Så wille thet ock wara Dieknomen för tungt hwar dag siunga vthi Kyrkionne, effter inge andre äro som thet göra kunna, nemligha the Chorprester som förr haffuer varit sätt, meddh mindre at förberörde Chorprester åter komma j bruket igen, som wäl wore mögeligit. Doch mågha Dieknar morghon och affton siunga för Ottesong och Afftonsong j Scolan några Hymner, eller hwadh Scolemestaren ther til förordinerar, såsom här effter sagdt warder.

Så skola ock Scolemestarenar och the som songen regera haffua (som sagdt är) granna acht ther vppå, at ingen ochristeligen stycker warda sungen, eller läsin j Tidherna, Therföre när någhot förekommer j någhon Historia som siungas skal thet icke är Christelighit och lideligit (såsom offta hender, när något warder sunget de Sanctis) skal thet så antighen slätt nederleggiat, eller förwandlas j något thet som bättre är. Doch är til förhoppandes, at wij medh tidhen skole bekomma tryckta Songböcker, hwilka the songer allenast skola innehålla som rene och Schrifftenne eenlighe äro, och kunna brukas allestädz öffuer hela Riket ..."⁴⁾

I avdelningen om "Ordning huru läsa skal j Scholarna" ingår följande passus om sångövningar på söndagarna:

"Men effter Afftonsongen må man förhöra, serdeles them som icke än nu

1) Norlind, Latinska skolsånger, s. 2.

2) Hall, Om Sveriges första läroverksstadga, I: s. 6.

3) Ibid. s. 54.

4) Samfundet Pro fide ... Laurentius Petris kyrkoordning, s. 102 ff.

mykit äro öffuade Tropes Tonorum Musicalium ¹⁾ och Intonationes Psalmodum oc sedan giffua them argumentum Compositionis, såsom tilförenne : sagdt är ... Then ordning som behöffues til songen j Kyrkionne skola Scholemestarenar icke heller förgäta, vthan altijdh lata tilskicka wissa Officiales, Horistas, Rectores, Lectores, Versicularios etc. hwilke sigh ther på j tijdh öffua, så at the mågha warda j sakenne ferdighe. Sammalunda ock Cantores in figuratiuis, när någor stoor högtides dag tilstundar. Tesse skola icke heller ööffuade framkomma." ²⁾

Om djäknegången stadgas följande:

"Then sedhen som her j Riket aff ålder warit haffuer at dieknar löpa soknar, effter thet the som fattige äro icke annor råhd haffua til at hålla sig widh Scholan, må än nu så bliffua, Ty skola ock Landzpresterne lysa för the dieknar som komma til them med Scholemestarens breff."

Sockengångens skuggsidor motarbetas i följande reglemente:

"Skalckar och Ribalder som på Landzbygdenne vnder diekna nampn gå effter almoso, skola hwarken Presterna eller Fogderna lijdh, vthan lata them bekomma theras tilbörliga straff". ³⁾

Kapitlet "Om kyrkosång" är från undervisningens synpunkt närmast att betrakta såsom en pendang till avdelningen "Ordning huru läsas skall i skolorna". Det utgör vidare en redogörelse över skolelevens halft yrkesförberedande arbete under sångtimmarna i allmänhet, samt lördagar och söndagar i synnerhet. Djäknens skulle fortfarnade medverka vid gudstjänsterna och genom sin sång uppväcka allmänhetens offervilja. Medan kyrkfolkets bidrag under den katolska tiden uteslutande tillföll eleverna, ⁴⁾ skulle de nu räcka till även för skolans löpande utgifter. Skolsången måste därför läggas på en bredare bas än förut, och åt den flerstämmiga sången ägnades större uppmärksamhet. ⁵⁾ Givetvis hade sångundervisningen å andra sidan till uppgift att stöda församlingssången, och dessutom krävdes övning även i sjungandet av de nya lutherska psalmerna.

Eleverna sjöngo ej blott efter gehör utan undervisades även i musikens teori. Därvid torde man bl.a. ha följt Guido av Arezzos solmisationsmetod, varmed avsågs sättet att med hjälp av vänstra handens leder inlära skalan (Guidonska handen). Undervisning försiggick även på

1) Kyrkotonarterna.

2) Samfundet Pro fide ... Laurentius Petris kyrkoordning, s. 191.

3) Ibid. s. 179 f.

4) Biskop Konrad Bitz i Abo förbjöd 1462 skolrektorerna att tillägna sig något av de till elevernas underhåll uppsamlade medlen (Abo domkyrkas svartbok, s. 544).

5) Norlind, Latinska skolsånger, s. 2.

söndagar och då lärdes i synnerhet de "som icke ännu mycket äro övade".¹⁾

En önskan som uttalades i skolordningen om "at wij medh tiden skole bekomme tryckta Songböcker" uppfylldes ett decennium senare. I Greifswald trycktes 1582 vår första inhemska skolsångbok under titeln "Piae Cantiones". Den finländske studenten Theodocius Petri Ruuta (härstammade från Danmark) hade under sin studietid vid Rostocks universitet nämnda år samlat och utgivit ifrågavarande notbok, med uteslutande latinska texter. Av såväl titeln som företalet framgår, att Åbo skola tagit en verksam del i utgivandet. Boken rönt redan från första början allmänt erkännande och spriddes över hela riket. Antalet meddelade sånger utgjorde i denna första upplaga 78, därav 74 med musik, 62 enstämmiga, de återstående flerstämmiga, därav 7 två-, 3 tre- och 2 fyrstämmiga.²⁾ De voro fördelade på 11 grupper, först sånger vid jul-, påsk- och pingsthögtiderna, och sedan sånger som direkt anslöto sig till skollivet.

Dessa skolsånger leda i huvudsak sitt ursprung till den i Paris på 1200-talet populära cantionen. Man torde kunna spåra även bömiska och tyska källor. En del cantioner i samlingen äro möjligen redan från 1100-talet.³⁾ Sångerna avspeglar seklernas utveckling på området. Den senare delen av 1500-talet, som under inflytande av den katolska motreformationen visade ett levande intresse för kyrko- och skolsång, ville sålunda år eftervärlden bevara de gamla, medeltida skolsångerna. En nydaning förmärktes i pedagogiskt avseende under 1590-talet och storhetstidens första årtionden. Sångundervisning och musikaliska resurser blevo omsider väsentligt förbättrade i samband med reformeringen av prästutbildningen och den profana undervisningen i skolorna.

En närmare inblick i musikundervisningen erhålles först med 1600-talets mera utbildade skolplan. Skolordningen av 1611 indelade skolorna dels i lägre provinsialskolor, dels i högre katedralskolor, av vilka de förra skulle ha fyra klasser. Lärokurser i musik äro upptagna blott i de tre högre klasserna. I andra klassen (Etymologica) bör man årligen genomgå följande: i musik "handen" och tonarterna.⁴⁾ Tredje klassen (Syntactica): i musiken ett kompendium samt fjärde klassen

1) Hall, Om Sveriges första läroverksstadga I, s. 58

2) Norlind, Latinska skolsånger, s. 48; Klemetti, Musiikin historia, I, s. 166; Hall, Om Sveriges första läroverksstadga I, s. 58; Norlind nämner i Svensk musikhistoria, s. 59, endast 61 enstämmiga sånger.

3) Klemetti, Musiikin historia, I, s. 168.

4) Guidonska handen. Tonarterna = kyrkotonarterna.

(Classis Rectoris): Henrik Fabers musiklära.¹⁾ I katedralskolorna skul-
le däremot måndag, tisdag, torsdag och fredag kl. 12 middagsmusikövning
äga rum: i första klassen Davids och Luthers psalmer i närvaro av förs-
ta klassens kollega; i andra klassen koralsång (Kyrie, Venite etc.) i
närvaro av avdelningens kollega; i tredje och följande klasser antifoni-
er, responsorier och figuralsång i närvaro av rektor, konrektor och den
högsta kollegan.

Onsdagar kl. 12: musikens teori omväxlande med övning i musik och sång.
Lördagar kl. 12 midd. sker prövning av den musik och sång, som skall fö-
redragas påföljande söndag. Prövningen verkställes av den lärjunge som
för veckan har detta förtroendeuppdrag. Eleverna synas följaktligen ha
varit skickade att övertaga sånglärarens tjänstgöring.

I kapitlet IV "Några stadganden" ingår såsom 12 moment: "Sko-
lan upplöses endast fyra gånger om året, nämligen vid jul, påsk, midsom-
mar och Michaelis dag. Och må lärjunge icke av något skäl vara borta
över tre veckor (utom vid röt månaden), såvida det icke kan styrkas, att
han besökt så avlägsna socknar, att han omöjligt kunnat återvända inom
nämnda tid." I moment 15 tages s.k. sockenhjälpen under omprövning:
"Enär lärarnas lön vid skolorna på somliga ställen är synnerligen liten
hava några lärare, för att icke av fattigdom nödgas lämna sitt kall,
börjat taga sockenhjälp. Men då socknarna äro bestämda åt lärjungarna,
förbjuda vi allvarligen att detta hädanefter får ske annat än i yttersta
nödfall samt efter biskopens och domkapitlets beprövande och bifall."²⁾

Av denna stadga framgår, att de högsta lärarna, rektor och
conrektor, voro ledare av musikundervisningen i de högre klasserna;
klasslärarna själva ledde sången i de lägre. I andra klassen observera
vi övning i den gregorianska koralsången, särskilt mässans delar, i
tredje och fjärde undervisade man de svårare gregorianska kyrkosångerna
samt flerstämmig sång (figuralsång).

Med drottning Kristinas skolordning av år 1649 nåddes likväl
kulmen av detaljerad och utförlig lagstiftning på skolsångens område.
Förebild för denna skolordning utgjorde den undervisningsform, som varit
rådande i Strängnäs. Enligt 1649 års skolstadga skola läroanstalterna

1) Heinrich Faber (död 1552) rektor vid Naumburgs klosterschola, föreläs-
te musik i Wittenberg. (Hall, Sveriges allmänna läroverksstadga, IV,
s. 28 ff.)

2) Hall, Sveriges allmänna läroverksstadga, IV, s. 34 f.

vara av tre slag: "de högsta benämnas akademier, de därnäst följande gymnasier, de lägsta trivialskolor.

Trivialskolorna skola i vårt land vara av två slag: några lägre, andra högre eller fullständiga.

De lägre trivialskolorna, som kallas barnskolor, böra lämna samma undervisning som meddelas i lägsta klassen av de högre.

I den högre eller fullständiga trivialskolan skola finnas fyra klasser, som följa varandra i bestämd ordning, samt dessutom särskilt en skriv- och räkneklass."

Sistnämnda skolor upptaga följande kurser för undervisning i sång: "Lägsta klassen (Alphabetica) , i musiken skola lärjungarna lära sig intervallerna på notsystemet och några ofta brukliga, lätta svenska psalmer; Andra klassen (Donatistica), i musiken inövas tonarterna och sjunges Kyrrie tillika med flera svenska psalmer. De som äga god röst må även få lära sig de första grunderna av figural- eller flerstämmig sång; Tredje klassen (Syntactica), i musiken, allt eftersom röstbegåvningen medgiver, fortsättes dels med koralsången, dels också med figuralsång; Fjärde klassen (Rhetorica et Logica), i musik skola övningarna fortsätts såsom i föregående klass och fullföljas genom meddelande av det viktigaste i musikens teori."¹⁾ Kap. 16 "Om musikundervisningen" innehåller en mera utförlig redogörelse av det förutnämnda och lyder sålunda: "I de lägre klasserna skola lärjungarna flitigt öva sig uti att sjunga svenska psalmer och hymner, som allmänt brukas vid gudstjänsten, och bör därvid tillses ej blott att de känna sången och tonerna utan ock att de sjunga texten riktigt och oklanderligt, icke vårdslöst, såsom ofta sker. I de högre klasserna skall sångläraren öva kör- och figuralsång, allt efter anlag och framsteg, men icke till deltagande i sången (särskilt icke i figuralsången) tvinga någon, som ej av naturen äger fallenhet .

Ledare av koralsången skall konrektor vara eller någon annan av lärarna eller ock någon annan musikkbildad person. Enär ofta nog hitills i skolor och gymnasier ynglingarna genom musiken avletts från andra nyttiga övningar, bör för framtiden förebyggas, att för andra ämnen bestämda timmar upptagas med sång. Ej heller böra gossarna och ynglingarna av lärarna eller handledarna tagas med vid gästbud eller dryckeslag."²⁾ Enligt timschemat för undervisningen i trivialskolorna skulle

1) Hall, Sveriges allmänna läroverksstadga, IV, s. 46 ff,

2) Ibid, s. 88 f.

sångövningar försiggå dagligen kl. 12 - 1. I kap. 18 "Om ferier, lekar och kroppsövningar" redogöres för djäknarnas allmosesamlade på följande sätt: "Längre ledighet skall för hälsans och krafternas stärkande medgivnas tvänne gånger under året, nämligen en månad omkring jul (från den 18 december till den 18 januari) - under vilken tid tillfälle blir till sockengången - samt under juli månad (från 29 juni till 29 juli), dock med förbehåll att lärjungarna under mellantiden påminna sig vad de läst under föregående termin och redogöra därför vid nästa termins början.

Enär lärjungarna icke äro i stånd att umbära de sedvanliga understöden, böra de två gånger om året under de medgivna ferierna vandra ut att uppbära dem. När de då hava fullgjort sin föreskrivna tjänst i kyrkorna, samlas de dem tillkommande bidragen i klockargården, under in-seende av ställets kyrkoherde och sexmännen.

När de nu icke komma att gå mer än tvänne gånger om året måste icke destomindre tillses, att de erhålla lika mycket som de brukade få under alla sina förra vandringar; kan detta icke ske på annat sätt, så böra insamlingar göras på samma tider som förut, fastän icke lärjungarna själva då vandra ut.

Blott fattiga och behövande lärjungar skola, efter konsistoriets och Inspectors avgörande, hava del uti socknegången. Alltså få icke såsom hittills jämväl kolleger och klasslärare andel därav då dessa böra ha underhåll och utkomst av offentligen åt dem anslagna löner."¹⁾

Avdelningen "Om gymnasier" innehåller ytterst sparsamma uppgifter om sångundervisningen, men denna torde i dessa läroverk ha ägt rum enligt enahanda grunder som i trivialskolorna. I timschemat för undervisningen varje dag ingår följande meddelande om musikövningarna: "Kl. 12. Alla lärjungar övas i sång, med undantag av de få, som efter rektors beprövande finnas genom bristande naturanlag olämpliga för musikkövningar; dessa böra för att icke härav hämta en anledning till syss-lolöshet, efter rektors anordning under tiden sysselsättas med andra övningar, antingen offentligt eller enskilt."²⁾ Undervisningen i sång skulle meddelas av en adjunkt, vilken dessutom borde uppehålla en extra-ordinarie lärarebefattning och i främsta rummet biträda rhetor med korrigeringen av skripta.

1) Hall, Sveriges allmänna läroverksstadga, IV, s. 92, 105.

2) Ibid, s. 92, 105.

För översiktens skull införes i detta sammanhang Karl XI:s skolordning av år 1693. Den är till sin formulering kort och enkel samt avser knappast att göra den förut gällande skolordningen helt överflödig. Därav förklaras då, att de vidlyftiga pedagogiska anvisningar, vilka förekomma i 1649 års statuter, nu saknas. I kapitlet "Om Ungdomens Underwijsning i Scholarne" säges: "Hwar Dag ifrån Kläckan Tolf till Ett skole alle öfwas uti Musica Corali, och de, som god Röst hafwa, skola lära Figurativam."¹⁾ Djäknegångens överdrifter bekämpas i följande paragraf: "Inge Studenter, som icke hålla sigh till Academier, eller Drifftedieknar, som i Otijd öfwer gifwa Scholar och Gymnasier, skola i Städer och å Landet lidne warde, utan när sådane finnes, och de effter Förmaning willta sig ey till behörig Ort och Underwijsning inställa, skola de mista de Frijheter, hwilka äro studerande Personer förunte, och hållas för Löösdrifvare."²⁾

Utom ovannämnda, i hela riket gällande skolordningar funnos statuter för enskilda läroverk. Biskop Rothovius utfärdade sålunda en skild skolordning vid det år 1630 på hans framställning grundade gymnasiet i Åbo. I denna, "Methodus didactica in collegio Aboensi" utfärdades för sången särskilda bestämmelser, till väsentlig del dock överensstämmande med skolordningen av år 1611.³⁾ Director cantus skulle den första eftermiddagstimmen med biträde av bottenskolans colleger hålla sångövning i skolans båda auditorier, "musica figurativa i "collegium" och "choralis una cum tonis et psalmis" i den s.k. "gamla skolan"; därvid skulle rektor vara närvarande för att upprätthålla ordning bland sångarna. Alla elever voro skyldiga att deltaga i sången. För musikaliskt begåvade elevers räkning ägde gymnasiet ett mindre förråd av blås- och stränginstrument.⁴⁾ Gymnasiet i Viborg (grundat den 10 aug. 1641) utgav även statuter för sin verksamhet år 1654. Kapitlet "De musices exercitio" omnämner i samband med den obligatoriska musikutövningen i kyrka och skola även bröllops- och gästbudssång. Vidare stadgas i detalj om sockenhjälpens upphämtning samt om grunden för dess fördelning bland djäknarna. Kapitlet lyder i svensk översättning sålunda:

1) Hall, Sveriges allmänna läroverksstadga, VII, s. 8 ff.

2) Ibid, s. 8 ff.

3) Andersson, Johannes Salmenius och musiken i Åbo kat.skola, s. 8.

4) v. Bonsdorff, Åbo stads historia II, s. 164.

" 1. Ledaren av flerstämmig sång samt likaledes alla elever böra med största flit inöva en mönstergill sång. Och om en Lärare utan rättmätig och laglig orsak försummat en för honom bestämd timme, vare plikten bestämd till åtta silvermynt.

2. Kollegerna i en lägre skola må vara tillstädes, tillkallade av sångläraren, om deras medverkan någon gång skulle vara av nöden. Men om någon av dem, ehuru kallad, utan laglig orsak oftare undandragit sig skall han icke blott icke erhålla någon del av höstinsamlingen utan även därutöver för varje försummat tillfälle pliktfällas till två silvermynt.

3. Läraren tillkommer rätt att tillrättvisa, men endast dem, vilka föräldrar och gymnasiets rektor enligt denna lag ställt under hans uppsikt och undervisning. Men lärjungar från en lägre skola, vilka skola övas i flerstämmig sång, skola överlämnas åt hans tukt och undervisning.

4. Gymnasistsångare som varit frånvarande 12 timmar, skola de för var och en timme av gymnasiets rektor straffas antingen med två silvermynt eller med ris och gissel.

5. Om några hava en för flerstämmig sång olämplig och omöjlig röst, må de icke desto mindre vara närvarande, när det sjunges; ingen må undandraga sig för sin bekvämlighet under den förevändning att han icke har någon röst. Dessa övas emellertid i körsång och sjungande av psalmer, för att de en gång, blivne Guds ords tjänare, i kyrkan må kunna sjunga utan oreda och anstöt. Den, som vågar handla häremot, må varda förfallen till straff med ris.

6. Varje lördag 12-1 må läraren föranstalta ett slags uppvisning och prövning i tonkonsten med sina lärjungar, i närvaro av gymnasiets rektor, vid äventyr av förut bestämt straff, om han försummar sin tjänsteplikt. Och den av eleverna, som blivit ertappad med att icke hava skriftligen affattat sin examensuppgift, skall få prygel.

7. Om sångarna någon gång vilja gå, för musikens skull inbjudna, till bröllop och gästabud, skall det icke medgivas utan tillåtelse av gymnasiets rektor; och då må de av belöningen för sin möda, för en hel dags ledighet och frånvaron av påbjudna övningar, i allmänhet tilldela kassan 1 daler silvermynt.

8. Två pålitliga skolelever skola tillsättas, tillsammans med två lärjungar, från den högsta eller rektors klass i en lägre skola, vilka på de regelbundna fest- och högtidsdagarna dagligen må i kyrkan stå i spetsen för psalmsången och sjunga; och emedan de kvarstanna här och ofta äro tillstädes, skall vid fördelningen av socknar för deras möda räknas dem tillgodo under höstterminen vad som är rätt och billigt.

9. För framtiden skall icke tillåtas och medgivas åt någon att förena sig med övriga, medan man under höstterminen enligt en gammal och hederlig sedvänja sjunger i staden, utom den, som under hela året varit närvarande vid sången i gymnasiet. Och endast sångarna skola besöka själva församlingen och i synnerhet den i vardera förstaden. Men sedermera skola de, som på något sätt lärt sig att sjunga, anställas, i synnerhet om det funnits en större mängd sångare, att tillsammans med dem, som öva sig i psalmsång och andra, som hava en omöjlig röst, till att besöka övriga fromma människor i förstäderna.

10. Penningar och ljus, som sångarna då erhållit, må sammanföras till ett slutbelopp: och av detta skall en hedersskänk enligt bruket tillfalla gymnasiets rektor; en fjärdedel skall läraren erhålla. Men om medlärare (kolleger) i skolan sjungit tillsammans och tillbörligen förstå sjungandets konst, skola de var och en för sig erhålla en lika stor del, men tre daler mindre än en bland de förnämsta i sången. Vid fördelningen skall av det insamlade beloppet åt de övriga givas icke så mycket

i enlighet med deras platser och klasser, som i förhållande till deras erfarenhet och flit i sjungande under hela året. Även i förstäderna skall man vid fördelningen, såsom rätt och billigt är, iakttaga det riktiga förhållandet, så att ingen må berövas sin tillbörliga lott.

11. De av gymnasisterna, som behandla musikinstrument, vare sig i gymnasium eller i kyrkan, skola vid socknarnas fördelning erhålla belöning för sin möda enligt rättvisa och förtjänst. Men för sitt besvär vid sjungandet under hösttid (hösttermin) skola de av den insamlade summan enligt seden erhålla vad som rättvist är." 1)

Skolundervisningen i sång torde under perioden 1571-1700 ha blivit klarlagd i allmänna drag genom de skolordningar, som gällde för hela riket. Sedan i början blott psalmer ur svenska psalmboken sjungits, begynte man med de första grunderna i gregoriansk mässång, fortsatte med antifon- och responsoriesång, för att slutligen öva discantsång och figuralmusik. De praktiska övningarna åtföljas samtidigt av teoretisk undervisning i musikens elementer och grundprinciperna för den mensurerade flerstämmiga tonkonsten.

Sångundervisningen torde därför kunna indelas i tre delar:

I Musikteori, II Enstämmig koralmusik, III Flerstämmig figuralmusik.²⁾

I. Våra skolstadgar lämna ytterst sparsamma hänvisningar till läroböcker i denna disciplin. 1611 års skolordning nämner såsom bok i provinsskolornas fjärde klass: "Musicam H. Fabri". Denne Henrik Faber hade år 1548 utgivit en kortfattad lärobok i musik: "Compendiolum musicae pro incipientibus". Boken erhöll stor spridning vid tyska skolor och upplevde intill år 1665 ej mindre än 37 upplagor.³⁾ I 1649 års skolstadga uppräknas bland läroböcker, som användes i Linköpings skola: "Liber cantus figurati seu harmonici".⁴⁾ Närmare upplysningar om vem som författat denna bok, ha ej kunnat uppbringas.

II. Den enstämmiga skolsången var på 1600-talet mera omfattande än man i vår tid föreställer sig. Skolordningen av år 1571 föreskrev, att om söndagarna förhör skulle äga rum i Tropos Tonorum Musicalium och Intonationes Psalmorum. Man avsåg härmed recitativsången sådan den utfördes i synnerhet av den officierande prästen. Varje kyrkotonart hade särskilda recitationsfonder, vilka voro arv från medeltiden, och ingen präst fick vara okunnig om dessa.

1) Leinberg, Handlingar I, s. 391 ff. Översättningen godhetsfullt verkställd av professor Erkki Almborg. Originaltexten: Bilaga, s. 63 f.

2) Norlind, Latinska skolsånger, s. 24.

3) Eitner, Quellenlexikon III, s. 371.

4) Hall, Sveriges allmänna läroverksstadgar, IV, s. 109.

III. Alla skolordningar under ifrågavarande period framhålla utan undantag övningar i flerstämmig sång "musica figurativa". Under djäkne-gången var det av stor betydelse att sjunga flerstämmigt, då därvid större allmosor kunde påräknas.¹⁾

Enligt vad 1600-talets musikbibliotek vid skolorna utvisa var det krävande uppgifter som inövades. Stora 8-stämmiga kompositioner i rik harmonisk och tematisk bearbetning av samtidens främsta mästare funnos på repertoaren. Tvenne bevarade kataloger över katedralskolans i Åbo böcker och musikalien giva en inblick i det dåtida notförrådet. Den ena notförteckningen är upprättad av rektor Gabriel Tammelius (1670-77) och den andra kort efter 1681 års brand av rektor Christiernus Walstenius (1662-85). Katalogerna giva belägg för, att man i Åbo stod i livliga förbindelser med den samtida tyska konstmusiken. Från 1500-talet upp-tager den tidigare katalogen främst namn som Orlando Lasso, Josquin Després och Jacob Meiland. Men i denna katalog finnas representanter även för tiden efter sekelskiftet. Michael Prätorius, den s.k. Waefen-büttler Prätorius, är företrädd av "Organista Polyhymnia panegyrica" och hans 1611 utgivna "Missodia Sionia", heliga sånger för ända till 8 stäm-mor. I den senare katalogen återfinnas flere av 1500-talets mästare jäm-te komponister från följande period. Främst må här nämnas Andreas Ham-merschmiedt som vid katedralskolan är företrädd av "Musikalische An-dachten", "Geistliche Motetten und Concerte" och "Gespräche über Evange-lia".²⁾ Hammerschmiedt - sedan 1639 organist i Zittau - var en av de skickligaste tyska kontrapunktisterna under 1600-talet. Han bidrog verk-samt till utvecklingen av den konserterande stilen och många följde ho-nom på denna väg under århundradets lopp.³⁾ Skolbiblioteket i Åbo ägde av honom utom nämnda verk även ett flertal böcker.

Sångundervisningen har hittills behandlats på basen av de fö-reskrifter, som skolordningarna giva i denna disciplin. Dessa stadgar beröra i huvudsak sången i kyrka och skola. Men skolsången intog genom tradition och sedvänja en jämförelsevis stark ställning även utanför ifrågavarande institutioner. En gammal plägsed bjöd sålunda djäknarna att deltaga i s.k. begravningsång. Då någon framstående person avlidit, samlade sig skoleleverna i den dödes hem för att under processionen till

1) Norlind, Latinska skolsånger, s. 24 ff.

2) Andersson, Johannes Salmenius och musiken i Åbo katedralskola, s. 21 ff.

3) Mendel, Musikalische Conversationslexikon IV, s. 511 f.

kyrkan sjunga psalmer. Ersättning för sången uppbars därefter av sterbhuset, då djäknarna fingo tillfälle att deltaga i det s.k. begravningsgästabudet. Olika åsikter yppade sig under senare delen av 1600-talet om djäknarna skulle gå med i processjonen eller möta denna i kyrkan. Karl XI förbjöd emellertid i ett brev av den 17 april 1688 all sång under vandrigen till kyrkan. Djäknarna kunde om de så önskade vara tillstädes på kyrkogården och sjunga där.¹⁾ Ännu må tilläggas, att skoleleverna uppvaktade med musik i någon form vid bröllop, barndop etc. Vid tiden för större kyrkliga fester plägade lärjungarna under sång vandra från hus till hus ("Ostiatim") i staden för att vädja till invånarnas offervillighet.²⁾ Ett meddelande från år 1596 förtäljer om, huru djäknarna i Björneborg enligt gammal sed plägade sjunga utanför portarna allhelgonadagen. De uppburo därvid som lön för sin möda på den nära staden belägna kungsgården nämnda år 6 kannor öl, 1/2 lispund bröd, ett stycke fårkött och 1 skålpund ljus.³⁾ Djäknarna i Åbo hade under 1600-talet följt det hävdvunna bruket att uppvakta borgerskapet tvenne gånger om året. Magistraten förbjöd likväl 1645 djäknarna att uppträda utanför portarna mer än en gång om året, antingen allhelgonatid eller Andreasdagen, på grund av den motvilja besöken väckte hos allmänheten. Regeringen beslöt år 1668 med anledning av borgerskapets i Åbo riksdagsbesvär, att den musik och sång, som utfördes i staden vid Martinid, skulle avskaffas. Ehuru Per Brahe följande år gav sin sanktion till djäknarnas vanliga "omgång", var magistraten orygglig i sitt beslut. Senare gjorda försök att upptaga "omgången" avböjdes, och borgarna förklarade år 1687 till djäknarnas begäran, "att de hade Gudi nog av sina ordinarie utskylder till staden och höga kronan".⁴⁾

Ännu återstår att redogöra för den tradition, i vilken skolans musikundervisning erhöll sin största betydelse. Sedan 1400-talet omtalas i vårt land sedvänjan att djäknarna under skolverierna vädjade till

1) Norlind, Latinska skolsånger, s. 5; Norlind citerar i första noten fel. Leinberg, Handl. rör. sv. kyrkans och lärov. hist. III, s. 168 f. bör vara Leinberg, Handlingar rörande finska skolväsendets historia, III, s. 168 f.

2) Norlind, Latinska skolsånger, s. 7.

3) Historiallinen arkisto, II, s. 146.

4) v. Bonsdorff, Djäkneliv och djäknegång, s. 9 f.

lantbefolkningens offervillighet.¹⁾ Det understöd, som sålunda uppsamlades under vandringen i landets olika delar, övergick med tiden från en frivillig gåva till en obligatorisk skolgärd. Den var en fundamental fond för skolans existens, "en aldrig sinande inkomstkälla som gav torftigt honorerade lärare välkomna sportler och fyllde för djäknarna den matsäck, varpå terminens framgång till god del var byggd."²⁾

Uppbörden vidtog omedelbart efter skolans terminsavslutning i den socken, som anvisats djäknens av läroverkets rektor. Han begynte sin verksamhet med att besöka socknens kyrka, där han hjälpte prästen med mässan och klockaren med psalmsången. Han påbörjade sålunda, medveten om sina gynnares och värdars välvilja, den egentliga sockengången. Reper-toaren utgjordes av psalmer och profana sånger. Piae Cantiones fick måhända sin största betydelse som hjälp vid dessa vandringar.³⁾

Skuggsidor funnos likväl av flere slag i den i övrigt lovvärda socken- eller djäknegången. Frånsett den omständigheten, att bettlandet gjorde djäknarna till allmogens nådehjon och nedsatte bildningssökandet till ett med allmosor understött yrke, medförde resorna till främmande trakter även andra olägenheter. Djäknarna drogos bort från skolestudierna genom det kringflackande livet, blevo s.k. driftedjäknar eller "skalkar och ribalder", vilka efter att ha lämnat skolan förde ett oregelbundet liv med våldgästning etc. I sockengången inträder ingen direkt förändring under 1500-talet. Man ville gärna hålla fast vid det gamla bruket, blott osederna rensades bort. Prästerskapet i Åbo beslöt kort efter publiceringen av 1571 års kyrko- och skolordning på en synod år 1573 om särskilda ordningsregler för djäknegången. Det var emellertid omöjligt att avskaffa missbruket vid uppbörden och ständerna beslöt på 1624 års riksdag att enär sockengången befunnits vara "ett stort hinder för ungdomens studier och en rot till allehanda odygd, lättja och tiggeri", skulle djäknarna hädanefter över hela riket vara förbjudna att fortsätta sina uppbördsresor. Understödet upphörde ej men skulle i framtiden utgå efter en bestämd norm, och penningarna skulle levereras till socknens kyrkoherde och sexmän, som befordrade dem till behörig ort. Förbudet mot

1) Kringvandring från by till by under sång var ett minne från medeltiden då domkyrkoskolornas lägre avdelning plägade använda sig av detta sätt att få understöd för studier. (Norlind, Lat. skolsånger, s. 8.)

2) v. Bonsdorff, Djäkneliv och djäknegång, s. 11.

3) Norlind, Svensk musikhistoria, s. 60.

den urgamla seden väckte förbittring bland djäknarna. Efter många klagomål och böneskrifter såg sig regeringen slutligen nödsakad att uppgiva sin ståndpunkt först i sak och sedan i princip. Redan Gustav II Adolf medgav i fundationsbrevet för gymnasiet i Åbo år 1630 det nya läroverkets elever att "själva upptaga elemosynam".¹⁾ Viaticeringen återställdes likväl ej i dess förra utsträckning, ehuru domkapitlen i såväl Åbo som Viborg åren 1633 och 1634 inlämnade ansökningar därom hos Kristinas förmyndare. I 1649, 1693 och 1724 års skolordningar betecknas sockengången såsom en fullt lovlig plägsed, och den bekräftades i en kunglig resolution år 1739.²⁾

Vissa upplösningstendenser göra sig gällande i den gamla skolsången mot slutet av 1600-talet. Orsaken till denna omvärdering av sångundervisningen torde böra sökas i ett vaknande intresse för instrumentalmusik. I samband härmed må nämnas att det år 1630 grundade gymnasiet i Åbo bl.a. ägde ett mindre förråd av blås- och stränginstrument för musikaliskt begåvade elevers räkning.³⁾ För skolorna i sin helhet hade emellertid denna nyorientering till förmån för instrumentalmusiken vittgående följder. Den övning en instrumentalist måste underkasta sig var mera krävande än sångövningarna och tog följaktligen mera tid från studierna. Folket fattade därtill mera tycke för musikinstrumenten och gävo rikligare skänker då det hörde dem. Instrumentalisterna ville självfallet därför ha större andel i den insamlade medlen.⁴⁾ Sången råkade sålunda i en mindre gynnsam ställning bland djäknarna. Så länge texten var normgivande, kunde den profana musiken hållas inom rimliga gränser, men nu, då intet sådant innehåll existerade, följde man folkets tycke för arten av den musik man ville välja. Följden av allt detta blev, att skolmusiken småningom förlorade sin förmåga att ge andakt. Franska dansstycken upptogs på repertoaren och undanträngde allt intresse för kyrkosången.

En förändring inträdde även i djäknarnas medverkan vid gudstjänsten. Under 1500-talet, då ingen församlingssång ännu förefanns, hade skolungdomen utgjort den kör, som utförde psalmerna. Orgeln gjorde sig efter hand mera gällande, först endast omväxlande med körsången, sedan samtidigt med kören för att slutligen leda hela kyrkomusiken. För-

1) v. Bonsdorff, Djäkneliv och djäknegång, s. 15 ff.

2) Ibid.

3) v. Bonsdorff, Åbo stads historia, II, s. 164.

4) Norlind, Latinska skolsånger, s. 15.

samlingssången kunde nu upptaga tävlan med skolelevernas körsång, som härvid kom att träda i skuggan. Organisten var i de flesta fall oberoende av skolan och avlönades direkt av staden. Han kunde även själv tillmötesgå församlingens önskan om extra musikprestationer. I sin iver att bli populär spelade han t.o.m. oombedd utan att göra anspråk på ersättning, något som djäknarna alltid gjort. Organisten hade småningom övertagit musiken vid gästabad, begravningar, bröllop etc. Härmed förbands snart rättighet att få anställa en hjälpare åt sig i instrumentalmusiken såväl i kyrkan som vid samkväm. Alltid var antalet av sådana genom kyrkan och staten avlönade musikanter två. De stodo ovillkorligen under organistens befallning och fingo ej "organisten till förfång i något gästabad eller annars samkväm förfoga eller contrahera innan de sig först med organisten confererat".¹⁾ Till organistens skyldigheter hörde även, att åt dem som så önskade, tillhandahålla spelmän.

Sålunda hade omkring år 1700 djäknarnas roll som musikutövare överflyttats på yrkesmusiker. Sången i skolan hade förlorat sin betydelse att hjälpa eleven i hans studier, och därför minskades intresset för övningarna i denna disciplin. Då den äldre allvarliga skolmusiken hade ersatts med ytlig salongsmusik, utförd inom skolans väggar, yrkades allmänt på en reduktion av musiktimmarna.

Man ivrar under 1700-talet för andra nyttiga övningar i sångens ställe. Så hade musiken förlorat sin stora från medeltiden nedärvda uppgift att vara ett av huvudämnen i skolundervisningen för att i stället bli blott ett obetydligt övningsämne.

Finlands skolväsende råkade fullkomligt i lägervall under de två första decennierna av 1700-talet. De bördor, som pålades vårt land under stora ofreden, måste givetvis åstadkomma rubbningar i en ordnad skolundervisning. Ehuru Finland träffades främst av krigets fasor, hade riket i dess helhet, efter vunnen fred, undergått stora förändringar. Ett intensivt nydaningsarbete tog nu sin början på alla områden, och undervisningsväsendet blev även delaktigt därav. Sålunda utkom en skolordning år 1724, vilken var märklig såtillvida som den i Finland gällde långt in på 1800-talet. Stadgan om sångundervisningen är i denna skolordning av följande lydelse: " Uti Musica Choralis böra i nedra Scholan alle öfwas på alle Söckendagar emellan kl. 12 och 1 /: undantagandes

1) Norlind, Latinska skolsånger, s. 14 ff.

hwad til Apologistens Embete hörer ons- och löger-dagar, i anledning af det som i Cap:6 §8 num:6 förordnat är:/ Således att then Collega, som til siungande är beqwämligast måste antaga directionen öfwer sången, emot den löhn som denne sysslan kan tillslagen wara, eller blifwa ock uppteckna notas musicales på the Psalmer, hwilka höra til följande Söndag ock i anledning theraf lära Schole-piltarne siunga the nämde Psalmer; Men therest särskilte personer finnas med apart lön för Sängen uti Scholan försedde, må thet effter wanligheeten förblifwa. Hwad musica figurata angår, måste Rector Cantus derföre sörja och icke allenast öfwa Gymnasisterna, utan ock af trivial Scholan utwällja them som ther til böijelige äro."¹⁾ I kapitlet "om Feriis" ingå regler för sockneuppbörden: "§ 1. Wid Påsk och Pinges upphörer Lectionerne och Scholegången 3 dagar för helgen och begynnes åter måndagen effter högtijden, då ungdomen emedlertijd kan öfwersee the stycken som föresatte varit, så ock bekwämligen anskaffa hwad för them til vidare uppehälle tarfwas; § 2. Vacationes Solennes, tå ungdomen allmänneligen har frijheet att resa hem eller til andre orter der de kunna förwärfwa sig något underhåld til nästkommande termin, skole tillåtas 2:ne gånger om året, nembl. om winteren ifrån Lucietijd til Kyndel-mässa; om Sommaren från Johannis til Bartholomei dag."²⁾

En jämförelse av denna skolordning med den av år 1649 visar ej några skiljaktigheter i timantalet med avseende på sångundervisningen i gymnasierna.³⁾ Däremot hade sången i trivialskolorna undergått mindre förändringar, i det apologisten under onsdagens och lördagens sångtimmar höll räkneövningar med rektors- och konrektorsklassen. Hans discipler i apologistklassen skulle under dessa timmar öva sig i kopiering och avskrivning av brev, samt utarbета svårare exempel som kunde föreläggas dem.⁴⁾ Den nya skolstadgan saknar likväl - analogt med Karl XI:s förordning - detaljerade föreskrifter om sångövningarna i varje klass, i enlighet med anvisningarna i 1649 års skolordning. Frihetstidens skolstadga var i början blott avsedd att bliva en interimsk stadga, varför den påbjöds till efterlevnad utan att någonsin officiellt tryckas.⁵⁾ Man

1) Hall, Sveriges allmänna läroverksstadgar, VII, s. 55.

2) Ibid. s. 64.

3) Ibid. s. 52.

4) Ibid. s. 38.

5) Hernlund, Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia, s. 25 ff.

ville sålunda under den mellanliggande tiden till en följande riksdag vinna erfarenhet om de förbättringar, som ännu kunde vara av nöden. Ständerna visade emellertid likgiltighet för skolordningen, vilket återverkade ofördelaktigt på högre instansers åtgärder i och för densamma. Deputerande föreslogo vid 1734 års riksdag att professorn vid Uppsala universitet Anders Celsius, som då befann sig i utlandet, skulle studera skolundervisningen i andra länder. I kollegium dryftades år 1737 frågan om att inkalla nämnda professor till överläggning i undervisningsfrågan med kollegiets deputerande. Professor Celsius följde då i tur att bliva universitetets rektor och därigenom fördröjdes frågans behandling. En uppfostringskommission tillsattes därför vid 1738-1739 års riksdag, som senare skulle komma med ett nytt förslag till skolordning. Kommissionen framlade år 1760 sitt betänkande till granskning i riksdagen.¹⁾ Då utkastet föreskrev en minskning av sångtimmarna, invände Åbo domkapitel med biskop Mennader i spetsen, "att dittills knappast en timme dagligen var tillfyllest för sångens inlärande."²⁾ Det nya förslaget kunde ej genomföras, och sålunda blev frihetstidens skolstadga i Finland gällande ända till år 1843.

Redan omkring 30 år tidigare, den 24 april 1731, hade konsistoriet i Åbo på anmodan av kanslikollegium avgivit ett utlåtande över 1724 års skolordning. De ändringar stiftsstyrelsen önskade i skolstadgan berörde dess trettonde kapitel "Om Feriis". Medan däri bestämdes, att läsningen skulle sluta tre dagar före påsk och pingst, vidhöll konsistoriet följande åsikt: "Då ingen tid bliver övrig att öva sig rätt att sjunga högtidspsalmerna och andra vid högtiden sedvanliga musikaliske stycken, torde alltså vara rådligast att efter förra vanligheten måndagen för desse högtider förunnas dem lov att öva sig uti sjungande."³⁾ I ferieresorna som voro från "Lucie till Kyndelmässan" och "Johannis till Bartholomei dag" föreslog konsistorium en ändring från "Thomae till Henrici" om vintern och "Marie besökelse till korsmässan" om hösten.⁴⁾ Domkapitlet motiverade sitt betänkande med att det i Finland vore omöjligt att före Bartholomei samla något för sitt livsuppehälle. Lantmannen borde efter verkställd sådd om hösten även ha hunnit tröska sin säd för att

1) Hernlund, Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia, s. 59.

2) Hastig, Katedralskolan i Åbo 1722-1806, s. 233.

3) Leinberg, Handlingar, I, s. 61.

4) Ibid.

skolgossarna av sin uppbörd skulle kunna påräkna ett gott resultat.

Källorna till kunskap om 1700-talets sångundervisning i skolorna äro ytterst knapphändiga på grund av den tillbakagång som i musikaliskt avseende inträdde under ifrågavarande period. Ett konsistorieprotokoll av den 14 oktober 1703 meddelar bl.a. om sångövningarna i katedralskolan: "De psalmer, så gamle som nye, som äro uti den svenska nya psalmboken till var söndag anoterade skola även i veckan för var söndag sjungas, åliggande director cantus att 2 gånger i veckan öva hela skolan därutinnan anställa behörigt förhör, så att vad om måndagen och tisdagen sjunges varder om onsdagen och det som å torsdagen och fredagen sjunges om lördagen per paria förhört och repeterat."¹⁾ För katedralskolan begynte en ny verksamhetstid efter stora ofreden. Av allt att döma fanns under frihetstidens period alltid en särskild sånglärare "director cantus", som sannolikt tjänstgjorde som kantor i domkyrkan. Det bestämdes år 1742, att organisten vid domkyrkan med titeln "director musices" skulle ha inseeende över både vokal- och instrumentalmusiken vid domkyrkan och katedralskolan. Sålunda underordnades sångläraren i katedralskolan domkyrkans organist.²⁾ Den traditionella sångtimmen bibehölls i samma utsträckning som i trivialskolorna. Men emedan katedralskolan anställde en särskild director cantus, kunde skolans övriga klasser öva sång onsdagar och lördagar, medan apologisten föranstaltade räkneövningar med rektors- och konrektorsklassen. Härvid skulle både en- och flerstämmig sång övas.³⁾

Efter år 1720 omtalas endast undervisning i vokalmusik. Den torde endast i ringa mån ha varit föremål för teoretiskt studium. Domkapitlet påpekade år 1743 bl.a. "att eleverna borde lära sig sångkonsten till dess behöriga grunder av natur och ej av blotta gehören eller ex usu". Enligt konsistoriets skrivelse till kanslikollegium den 24 april 1731 försiggingo övningar i koralmusiken i ett "avdelt rum", som ej användes för andra ändamål. I slutet av höstterminen ägnades den sista veckan huvudsakligen åt sångövningar, varför den vanligen kallades "sångveckan". Före påsk och pingst plägade man även under flere dagar syssla med dylika övningar.⁴⁾

Av katedralskolans sånglärare under 1700-talet må här nämnas:

1) Leinberg, Handlingar, I, s. 258.

2) Hastig, Katedralskolan i Åbo 1722-1806, s. 30, 232.

3) Mot slutet av 1700-talet minskades dir.cantus. underv. till 4 tim. i veckan (Leinberg, Handlingar, I, s. 181.)

4) Hastig, Katedralskolan i Åbo 1722-1806, s. 232 f.

Samuel Georgi Coriander, Simon Iraenius, Mattias Rhyselius, Johan Lindell och Simon Telenius. Bland dem var Lindell ogensägligen den främste.

Sången i katedralskolan hade efter stora ofreden sjunkit till en lägre nivå. Skolans bibliotek upptager likväl ännu på 1730-talet ett antal passionsmanuskript, några handskrifter samt kompositioner av

H a u t s c h n e r och H a m m e r s c h m i e d t . Litteraturen minskade småningom allt mera, och under senare hälften av 1700-talet omnämnes endast koralböcker. Bland dylika märkes isynnerhet den av director cantus Lindell till skolan försälda stora notpsalmboken, omfattande 21 band i folioformat. Boken förvarades i en kista och placerades då den var i bruk på en för ändamålet förfärdigad träställning.¹⁾ Den synes ofta ha kommit till användning.²⁾ Den mesta tiden åtgick sannolikt till övning i koralsång, men även kantilener och karminallier sjöngs.³⁾

I östra Finland hade genom Viborgs införlivande med Ryssland den högre skolundervisningen överflyttats till Borgå. Gymnasiet därstades grundades till följd av ständernas beslut och konungens därpå givna resolution den 30 september 1723. Läroverket följde i sin undervisning samma föreskrifter som de vilka varit gällande i Viborgs gymnasii statuter. Detta innebar för sångens vidkommande, att övningar skulle försiggå dagligen kl. 12 - 1. Sångövningarna följde dock ej under hela 1700-talet nämnda reglementen eller 1724 års skolordning. Sångtimmen hade åtminstone från år 1770 flyttats fram till kl. 1, och övning ägde rum endast fyra dagar i veckan, nämligen måndag, tisdag, torsdag och fredag.⁴⁾

Director cantus lön, som vid gymnasiets grundläggning hade bestämts till 100 daler silvermynt, omreglerades genom ett kungligt brev den 3 augusti 1756. Enligt den nya lönestaten skulle sångläraren erhålla 44 tunnör 14 2/9 kappar spannmål och av djäknepeningarna 1 riksdaler 32 skilling.⁵⁾

Sångkonsten röntte likväl under gymnasiets äldsta tider ett mindre gynnsamt öde oaktat dess förmånliga ställning i läroplanen. Orsaken därtill torde böra sökas i en mindre dugande lärarkår. Av sånglärare på 1700-talet må vi nämna: Carl Gustaf Chernitz, Otto Reinhold Palmén,

1) Andersson, Kyrkomusiken och dess utövare i Åbo från reformationen till 19. århundradets ingång (manuskript).

2) Hastig, Katedralskolan i Åbo 1722-1806, s. 232 f.

3) Piae cantiones.

4) Alopaeus, Borgå Gymnasii historia, s. 204.

5) Hartman, Borgå stads historia, I, s. 468.

Petter Gottsman d.ä. samt Ernst Gabriel Lithander. Den sistnämnde undervisade dock med framgång under 1700-talets sista decennium.

För musikens främjande hade Gottsman jämte kapellmästaren Zebell år 1760 inköpt musikalier för 214 dlr 16 öre kmt. Läroverket förfogade därjämte över ett klaver.¹⁾

Från landets trivialskolor äro uppgifterna om sångundervisningen sparsamma, emedan sånglärartjänsterna ofta voro förenade med någon annan ordinarie lärarbefattning (apologistens). I Wasa omnämnes likväl en särskild director cantus år 1730 med namnet D:nus Sahlberg.²⁾ Man torde ej ha fäst stor vikt vid sånglärarens förmåga att undervisa, ty ofta anförtröddes sångens ledning åt någon av kollegerna för att öka dennes lön med sånglärarbefattningens djäknepengar.³⁾ I en lektionsdesignation för året 1783-84 läses: "Apologisten har nu som förr på rektors och konrektors klassen övat ungdomen 4 timmar i veckan sång."⁴⁾

En märklig löneförhöjning beviljades director cantus i Uleåborgs trivialskola år 1796. Landshövdingen i Uleåborgs län uttalade i en skrivelse till K. M:t den 15 augusti en önskan om påökning av sånglärarens lön, vilken utgjorde 6 rdr 32 skill. av djäknepenningarna.⁵⁾ Genom ett kungligt brev av den 27 oktober beviljades utom andelen i djäknepenningarna tvänne årliga kollekter från alla till Uleåborgs län hörande församlingar.⁶⁾

Trivialskolor voro under 1700-talet verksamma på följande orter i Borgå stift: Helsingfors, Lovisa och Rantasalmi. Sistnämnda läroanstalt flyttades emellertid år 1788 till Kuopio. Ovisst är, huruvida sångövningar bedrivits i Lovisa trivialskola (läroverket grundades år 1760). Skolan meddelade åtminstone under 1800-talet sångundervisning först år 1841.⁷⁾ Däremot meddelas om sångundervisningen i Rantasalmi skola från 1779 till skolans flyttning, att "director cantus har vid middagstimmen sjungit".⁸⁾ Skolan kunde i Kuopio ej anställa någon särskild director cantus, emedan kompetenta krafter saknades, utan vilken

1) Hultin, Borgå gymnasii historia, I, s. 127 f.

2) Leinberg, Skolstaten ... s. 16.

3) Laurin, Wasa trivialskola, s. III

4) Aspelin, Wasa stads historia, I, s. 372.

5) Leinberg, Handlingar, II, s. 466.

6) Wasa gymnasium, 1844, 45, 46, s. 20. Program.

7) Borgå Dkpls prot. 15/1 1841.

8) Handlingar angående Rantasalmi skola (TDA).

lärare som helst undervisade i sång.¹⁾ Helsingfors trivialskola beredde även rum för sångövingar, Enligt rektor Argillanders årsberättelse dat. den 29 juni 1802 började dir. cantus sången kl. 1. Sångläraren, som ej var uppförd på kronans avlöningsstat åtnjöt i djäknepenningar från någon socken omkring 15 å 16 riksdaler.²⁾

Den utveckling samhället genomgick under frihetstiden kom även att beröra föregående århundradens typiska exponent för skolsången, djäknevandringen. Sockengången återupptogs ånyo, men den intog aldrig mera sin gamla ställning. Bristerna i det konservativa beskattningssystemet blevo påtagliga, och lyckligtvis insågo både lärare och elever mångenstädes behovet av en reform. Tidigast omnämnes förändringen i socknarna hörande under Wasa trivialskola, och något senare fann exemplet anslutning i Borgå stift. Domkapitlet därstädes kunde den 14 mars 1767 på förfrågan av regeringen meddela, "att djäknepenningeuppbörden här i stiftet för detta redan skett av vederbörande prästerskap med biträde av sexmännen i församlingarna utan att varken skolbetjänterna eller ungdomen därmed sig befattat".³⁾ En motsatt uppfattning hyste domkapitlet i Åbo, som ej kunde ansluta sig till en förändring av det från urminnes tid och genom upprepade nådiga förordningar bekräftade uppbördssättet. Regeringen delade emellertid ej längre Åbo domkapitels konservativa uppfattning, utan påbjöd i reskript av den 6 november 1780 till rikets landshövdingar och konsistorier, att sockengången för framtiden skulle inställas, samt att djäknepenningarnas indrivande härefter skulle ombesörjas av kronans ordinarie uppbördsmän. Vid uppbörden skulle 6 daler s.m. beräknas på en riksdaler specie, varigenom avgiften kom att belöpa sig till en summa av 1 1/2 skilling för matlag. Kammarrätten stadgade senare, att de från fögderierna influtna medlen borde insättas i lantränterierna samt därifrån insändas till konsistorierna för vidare befordran till resp. skolor. Därjämte gävos föreskrifter om de uppburna medlens redovisning.⁴⁾

1) Waarama, Edv.: Kuopion kaupungin historia II, s. 193. Kuopio 1932.

2) Leinberg, Handlingar, II, s. 106, 108.

3) v. Bonsdorff, Djäkneliv och djäknegång, s. 33 ff.

4) Ibid.

Förberedelserna till 1843 års
gymnasii - och skolordning samt
sången i enskilda läroverk
under 1800-talets förra del.

Skollagstiftningen i Finland försumrades under 1800-talets förra hälft i betänklig grad. Därtill bidrog främst landets förändrade ställning i politiskt avseende. I Sverige hade 1724 års skolordning blivit ersatt med "Kongl. Maj:ts Nådiga Scholae-Ordning" av den 7 december 1807, grundad på ett av kanslersgillet utarbetat förslag.¹⁾

Skolordningen hann dock ej tillämpas i de finländska skolorna, förrän vårt land löstes från den politiska förbindelsen med Sverige.²⁾ Men även här hade man länge insett behovet av en tidsenlig läroverksstadga. Landets nya regering vidtog redan tidigt åtgärder i sådan riktning ehuru sedermera en lång tid åtgick för att förbereda den nya skolstadgan. Dröjsmålet vållades till väsentlig del av olikheterna mellan Gamla och Nya Finlands skolväsende.

En organisationskommitté hade i slutet av 1812 inlämnat ett betänkande angående inrättningarna och läroverken i Viborgs län. Rege- ringskonseljen utfärdade därefter på basen av detta betänkande en kungö- relse den 7/9 1814, varigenom en "Kommission för reglering av allmänna undervisningsanstalterna i Finland" tillsattes. Den räknade utom ordfö- randen biskop Jakob Tengström, sex ledamöter, bl.a. Erik Gabriel Melar- tin. Den sistnämnde blev skolsångens ivrigaste försvarare i de kommitté-

1) Man hade reducerat sågundervisningen i trivialskolorna och i gymna- sierna till 2 timmar i veckan (Hall, Sveriges allmänna läroverksstad- gar, VII, s. 99, 106.).

2) Takolander, E.G. Melartin I, s. 155.

er, som tillsattes under årens lopp.¹⁾ Han hade redan som skoldirektor i Viborgs län i en utförlig redogörelse "Beskrivning över de publika läroanstalterna i Viborgs län till den för organisationen av detta län allernådigast tillförordnade kommittén", dat. den 23 sept. 1812, uttalat sig för att sångundervisning borde införas i de viborgska skolorna.²⁾ Det framgår sålunda, att sång ej upptagits i läroplanen för skolorna i östligaste Finland. Läroverken hade efter föreningen med Ryssland organiserats enligt andra pedagogiska principer än i det övriga Finland. Det åskådningssätt, på vilket skolverket byggde, ledde i huvudsak sina anor tillbaka till den tyska upplysningspedagogiken, till filantropinismen.³⁾ Undervisningsanstalterna i Viborgs län sorterade vid Nya-Finlands förening med ryska riket under universitetet i Dorpat, vilket för nämnda läroverk utfärdade reglementen och utövade inspektion över dem.

Den år 1814 tillsatta kommittén anförtroddes "överinseendet över skolverket i Viborgs län intill dess detsamma varder sluteligen organiserat". Kommissionen fann från början sin främsta uppgift häri, och den antog småningom karaktären av ett ämbetsverk. Under detta uppdrag ålades kommittén den 8 mars 1817 att föreslå åtgärder till höjande av allmogebildningen. Oktat kommissionen ägde bestånd över ett decennium, åstadkoms intet förslag. Dess uppdrag var för vidsträckt och dess arbetsmetod för långsam och opraktisk.

Kommissionen upplöstes den 7 mars 1825 och överlämnade sina vidlyftiga handlingar till en nyutnämnd sådan i Helsingfors. Den nya skolkommissionen skulle inom loppet av 1 1/2 år hava sitt uppdrag slutfört. Medlemmar i den voro prokuratorn Carl Wallén, domprosten i Borgå Magnus Alopaeus samt teologieprofessorn E.G. Melartin.⁴⁾ Huru stor betydelse Melartin tillmätte musikundervisningen i trivialskolorna framgår av det "Utkast till skolordning" som han gjorde i enlighet med sin ståndpunkt. Han önskade en undervisningstimme per dag och dessutom instrumentalmusik för de lärjungar, som därtill hava "tid, hug och fallenhet".⁵⁾ Även Alopaeus gjorde ett utkast, man ansåg två veckotimmar tillfyllest.⁶⁾

1) Takolander, E.G. Melartin, I, s. 155.

2) Ibid. I, s. 54.

3) Ibid. I, s. 66.

4) Tidskr. utg. av Ped. fören. i Finland, 1895, s. 77.

5) Takolander, E.G. Melartin, I, s. 203 ff. 194.

6) Ibid. s. 194. 203 ff.

Det slutliga förslaget av år 1826 åstadkoms så, att de alopaeuska synpunkterna av ordföranden lades till grund, medan ur det melartinska utkastet de partier beaktades, som under överläggningarna tillerkändes företräde. Sålunda kom kommissionen att beträffande sångundervisningen omfatta Alopaeus ståndpunkt.

I gymnasierna borde enligt Melartins betänkande även finnas en director musices. Alopaeus motsatte sig ej heller denna anordning men tillade, att enär i varje gymnasiestad borde finnas en "större stadsskola (trivialskola)", det hörde till sånglärarens plikter att undervisa också i detta läroverk.¹⁾

Melartin indelar elementarläroverken i tre grupper: 1:o stadsskolor i städerna, sockenskolor på landsbygden; 2:o trivialskolor för gossar, fruntimmersskolor för flickor; 3:o gymnasier. Intresset för skolsång belyses ytterligare i de tankar han uttalade om undervisningen i stadsskolor. Melartin framhåller bland ämnena i stadsskolan utom religion särskilt koralsång, och han ägnar denna i sitt utkast en särskild paragraf. Undervisning däri utgör "det viktigaste, lättast användbara och tillika djupast ingripande hjälpmedel för ungdomens estetiskt-religiösa bildning", varför läraren i denna undervisning bör nedlägga "högsta flit och sorgfällighet, samt bemöda sig att åt övningarna denna kraft giva allt det omfång, allvar och eftertryck, som dess lärareförmåga och undervisningstalang någonsin förmår åstadkomma".²⁾

Den i januari 1835 tillsatta skolkommissionen begynte sitt värv i februari månad. Den framlade i juli samma år sitt betänkande, "Underdåligt Förslag till förnyad Skol-Ordning för Storfurstendömet Finland". Skolkommissionen följde i allt väsentligt grundtankarna i 1826 års förslag. Den formulerade sin åsikt om sångövningarna med följande ord: "Undervisningen i korlasång härintills övlig i landets gamla läroanstalter har kommissionen så mycket hellre ansett böra bibehållas som den icke allenast bidrager att hos de lärjungar vilka hava anlag för sång utbilda detta anlag utan ock kan bliva ett medel att väcka och liva ynglingarnas religiösa känsla."³⁾

Senaten beslöt omsider den 21 juni 1841, efter långa dröjsmål i olika instanser, att publicera förslaget till skolordning i två sär-

1) Takolander, E.G. Melartin, I, s. 203 ff, 194.

2) Ibid. s. 203 ff, 194.

3) 1835 års skolkommission (FSA).

skilda förordningar: "Förordning angående elementarläroverken i Finland" och "Förordning angående elementarläroverken i Viborgs län" - samt en "nådig kungörelse angående verkställigheten av sagda förordningar".¹⁾ Senaten utarbetade därefter gymnasii- och skolordningen av den 6 nov. 1843, vilken trädde i kraft den 24 aug. 1844.²⁾ Förslaget hade utarbetats på basen av direktiv i ett kejs. reskript, domkapitlens utlåtanden samt tidigare gjorda utkast.

Föreskrifterna, som gällde sång i enskilda läroverk, voro intill 1843 års skolordning av mindre enhetlig beskaffenhet. Frihetstidens skolordning lämnade i detta avseende biskop och domkapitel frihet "att göra någon ändring, ther omständigheterna så kunna fordra och thet med wederb:des samråd nyttigt pröfwat".³⁾

De undervisningsprinciper, som följdes vid läroverken i landets domkyrkostäder, blevo normgivande även för andra skolor inom respektive stift. Katedralskolan i Åbo upptages ånyo till behandling i detta sammanhang.

Vid denna skola hade sångundervisningen vid sekelskiftet 1800 sjunkit till en låg nivå. Den ringa lön som beviljades director cantus torde delvis ha bidragit till detta sakförhållande. Sånglärarens arvode utgick nämligen i början av 1800-talet med 33 rdr 16 sk. i djäknepenningar.⁴⁾ Domkapitlet hade dessutom år 1805 givit sångläraren Telenius tillstånd att uppbära bidrag i stadens omnejd. Han anhöll med anledning av denna förmån om tjänstledighet från sina åligganden i skolan och önskade tillika, att de mest försigkomna skolynglingarna under tiden skulle handhava director cantus' tjänst. Domkapitlet beviljade honom en veckas tjänstledighet, sedan han rådgjort med skolans rektor om anställande av vikarie.⁵⁾ Ett mindre arvode om 16 skilling, som uppbars vid prästordinationer, tillkom dessutom från år 1806.⁶⁾ Ehuru myndigheterna gjorde lovvärda försök att upphjälpa sånglärarens ekonomi förblev man dock i allt väsentligt vid det gamla avlöningssystemet. Skolans rektor, Elfgren tog omsider år 1820 initiativ till en genomgripande förändring. Han tillställde domkapitlet i Åbo ett memorial den 4 februari av följande utför-

1) Finlands allmänna författningssamling IX, p. 346 ff.

2) Takolander, E.G. Melartin, II, s. 166.

3) 1724 års skolordning, kap. VII, § 11 (Hall, Sveriges allmänna läroverksstadgar VII.)

4) Leinberg, Handlingar, II, s. 26.

5) Åbo Dkplsprot. 6/11 1805. (LAA).

6) Åbo Dkplsprot. 1806, s. 500 (LAA).

liga innehåll:

"Länge har sången vid katedralskolan varit nästan vanvårdad, därför att lönevillkoren för director cantus äro så ytterst knappa (som består av 50 r:bl. svr. i djäknepennningar och 1/32 i s.k. sångpenningar.)

Denna obetydliga lön är dessutom ställd i penningar vilka falla i sitt värde. Jag vågar därför till konsist. högtupplysta beprövning hemställa om ej tjänlig anledning nu vore, att på högsta ort väcka frågan om en skäligen tillökning i kantorslönen. I skolordningen heter det, att där en director cantus finnes, skall han undervisa skolungdomen såväl i musica choralis som figurata, det vill förmodligen säga, att ej blott anvisa dem att sjunga unisont och på sin höjd känna sångskalan, utan ock lära dem som hava håg och fallenhet för sång att förstå och använda harmoniens helst allmännaste regler, vilken kännedom ingalunda kan bibringas discentes, därest kantorn själv saknar all teoretisk insikt i musiken. Redan själva kyrkosången, den skolares framför allt böra inöva och därvid man billigt fordrar att skolungdomen icke allenast skall leda den övriga församlingen under gudstjänsten, utan ock giva sången ett större behag, förutsättes hos läraren en djupare kännedom än den man kan förvänta av någon vanlig klockare; utan att nämna det skolgossarne efter vanlig plägsed äro förbundna att om bönsöndagarna i kyrkan avsjunga lithanien, vilken, därest den icke ledes av en kännare och är vederbörligen fördelt på välvalda och övade stämmor i stället för att giva prydad och högtidlighet åt dagens gudstjänst kan, illa och oharmoniskt avsjungning föranleda mängden eljest andäktigt kyrkogångare, att den dagen avhålla sig från kyrkan, eller att i förtid gå därifrån..." 1)

Elfgren betonade vidare i anslutning härtill de publika skolornas uppgift att uppfostra blivande präster. Till prästämmenas framtida kall hörde att övervaka sången vid de offentliga gudstjänsterna. Det vore följaktligen av stor betydelse att man redan på skolstadiet utvecklade sin musikaliska smak för framtida behov. 2)

Domkapitlet avsånde till kejsaren en skrivelse i ärendet den 29 mars 1820, som slutligen resulterade i ett kejs. reskript av 23 februari 1822. Enligt dess utlåtande skulle för director cantus vid katedralskolan anslås en årlig lön på ordinarie stat av 22 tunnor 6 2/3 kappar spannmål, svarande i kronovärde mot 24 r:bl. att tillika med övriga lärares vid samma skola avlöning utgå. 3) Tjänsten anslogs samma år ledig att ansökas, och då anmälde sig den nyengagerade konsertmästaren vid Musikaliska sällskapets orkester Johan Christoffer Downer.

Då universitetet efter Åbo brand år 1827 hade flyttats till Helsingfors erhöill staden compensation i ett gymnasium. Genom en kejsarlig skrivelse utnämndes en lärare i kyrkosång vid detta läroverk den 28 juli 1830. I den stat för gymnasiet, som kejsaren fastställde redan den

1) Åbo katedralskolas protokoll 1803-30 (LAA).

2) Ibid.

3) Åbo Dkplsprot. 20/3 1822.

13 augusti 1828 bestämdes, att director cantus i lön skulle åtnjuta 44 tunnor 13 1/3 kappar spannmål samt av hyresmedlen 2 r:bl. 40 kopek. Sångläraren ägde undervisa gemensamt de båda klasserna fyra timmar i veckan om onsdagar och lördagar från kl. 11-1.¹⁾ Undervisningen omfattade enligt rektor Edmans redogörelse vid årsavslutningen den 13 juni 1831 utom koral- och figuralsång även instrumentalmusik.²⁾ Katedralskolan, som år 1827 flyttades till Raumo, degraderades samtidigt till trivialskola. Den skulle emellertid återbördas till Abo så snart möjligheter därtill vore för handen. Gymnasiets sånglärartjänst förenades därför med enahanda befattning vid trivialskolan, och avlöningen från gymnasiet medförde läraren skyldighet att jämväl undervisa i trivialskolan.³⁾ Från trivialskolan erhöles dessutom lönetillskott i djäknepenningar från Wirmo och Nyby socknar.⁴⁾ Enligt ett inventarium, uppgjort den 22 april 1837, ägde trivialskolan: "1 ex. av Häffners koralbok i 2 välska band, 4 st. notböcker välskt band (primstämman förkommen)" samt en sångtavla svartmålad med röda linjer.⁵⁾ Trivialskolan existerade något över ett decennium, och Crusells melodier voro då på modet. "Flyttfåglarna" jämte slutet av duetten "Björn och Frithiof" sjöngos ofta med framgång.

Sångundervisningen i stiftets övriga trivialskolor förbättrades påtagligt under ifrågavarande period. I synnerhet blev Tavastehus skola föremål för dylika reformer. Enligt ett kejs. reskript av den 19 april 1823 skulle en director cantus antagas vid nämnda skola med lön å ordinarie stat av 22 tunnor 6 2/3 kappar spannmål.⁶⁾ Sånglärarna skulle dessutom erhålla någon del i djäknepenningarna från Vånå och Sääksmäki socknar.⁷⁾ Domkapitlet hade föregående år behandlat ärendet och härvid framhållit skolornas behov av lärare med teoretisk underbyggnad.⁸⁾

Sångtimmarna voro under läsåret 1827-28 fördelade så, att eleverna undervisades i koralång måndag och torsdag kl. 5-6 e.m., samt i figuralsång onsdag och lördag kl. 11-12 f.m. Sångläraren Kurtén följde

1) Leinberg, Handlingar, IV, s. 465 ff.

2) Turun lukio 1829-1843 (FSA).

3) Abo Dkplsprot. 28/10 1829.

4) Djäknepenningar från Wirmo tillföll redan på 1600-talet dir. cantus i katedralskolan. Sockenfördelningen synes sålunda ha varit bunden av en stark tradition.

5) Turun triviaalikoulu 1830-43 (LAA).

6) Abo Dkpls brevbok 1823, s. 92.

7) Hämeenlinnan triviaalikoulu 1826-43. (ALA).

8) Abo Dkpls brevbok 1822, p. 173.

samma timschema under läsåret 1828-29. Men förrän de egentliga sångövningarna begynte, måste lärjungarna inhämta kännedom om noternas benämning, och klaverna, diatoniska skalan i dur och moll, kromatiska skalan, intervallerna, takten och tonarterna samt andra i musiken brukliga tecken och termer. Läroverket fick fr.o.m. läsåret 1837-38 en ny sånglärare i organisten G.A. Weckman. Han undervisade skolungdomen varje måndag, torsdag och fredag kl. 5-6 i koral- och figuralsång, sedan en förberedande noggrann kännedom om noterna och musiktecknen blivit meddelad. Weckman preciserade sångundervisningen närmare år 1840. Om måndagarna meddelades sålunda undervisning i notkännedom, om torsdagarna i koral- samt om fredagarna i figuralsång. Vid årsexamina tenderades disciplinerna i sitt musikaliska vetande och de, vilka bönsöndagar avsjungit Lithanien i kyrkan, erhöles då en ersättning för sin medverkan.¹⁾ Enligt ett inventarium, uppgjort år 1829, ägde trivialskolan i Tavastehus:

"1 st. gammal koralpsalmbok (defect).

1 " Concordiae Piae, sånger 1669 (pergamentpärmar).

1 " stor nottavla på fotställning med svart limfärgsbotten." 2)

En svensk och finsk Litanien i två exemplar med noter omtalas år 1832. Vardera förvarades hos sångläraren Kurtén.³⁾

Björneborgs trivialskola följde emellertid - intill 1843 års skolordning - gammal praxis vid sångundervisningen. Någon av skolans ordinarie lärare ledde sångövningarna mot ersättning i de för director cantus anslagna djäknepenningarna från Ikalis pastorat. Director cantus-tjänsten var för resp. lärare, förmodligen av ekonomiska skäl, betungande, ty från Björneborg ingingo ofta ansökningar om befrielse från sånglärarbefattningen. Med anledning härav beslöt domkapitlet den 14 juli 1824 att göra en hemställan hos regenten om en särskild director cantus med fast lön, vid trivialskolorna i Björneborg, Wasa och Uleåborg. Samtidigt hänvisades till de utmärkta anordningarna vid Åbo och Tavastehus skolor.⁴⁾ Av allt att döma föranledde konsistoriets skrivelse ej någon åtgärd från regeringens sida, med avseende å skolan i Björneborg. Läroverkets inspektör Gust. Renvall meddelar nämligen år 1833 i ett memorial

1) Litanien kallas den växelsång som utföres mellan präst och församling.

2) Hämeenlinnan triviaalikoulu 1826-43 (LAA).

3) Ibid.

4) Åbo Dkpls prot. 14/7 1824.

till domkapitlet, att lärarna därstädes på tillfrågan förklarat sig sakna insikt i musik och koralsång. Dock hade t.f. apologisten förmått sig att handhava sångövningarna tills domkapitlet utsett någon lämplig person. Domkapitlet beslöt med anledning av denna skrivelse att ånyo hänvända sig till kejsaren.¹⁾ Även denna gång blev resultatet negativt, och skolan måste undvara en ordinarie sånglärare.

Sångundervisningen i Björneborg kunde därför ej bli så enhetlig som i Tavastehus skola. Sångtimmarna hade jämväl i början av 1800-talet en säregen placering i timplanen. Skolan öppnades kl. 5 på morgonen, timmen 5-6 var reserverad för koralsång.²⁾ Skolungdomen samlades emellertid på 1830-talet kl. 7 f.m., men då ägde sångövningarna ej rum den första timmen.³⁾ Enligt uppgift från år 1827 har "kollega inferior fortfarit att 4 timmar i veckan undervisa ungdomen i koralsång".⁴⁾ Den dagliga sångtimmen i början av seklet hade decimerats till 4 timmar i veckan. Collega superior, som läsåret 1834-35 bestritt director cantus åligganden, hade under höstterminen övervakat elevernas övningar i koralsång fyra timmar i veckan. Sedan de till sångövningar föreskrivna timmarna under vårterminen fördelats på tvenne lärare hade sångläraren använt den ena timmen till sångövningar och den andra till övningar i svenska språket. Apologisten ombesörjde följande år övningarna i sång onsdag och fredag från kl. 11-12. Fredagstimmen hade året 1836-37 flyttats till samma tidpunkt på lördagen. Ett förslag till ny läsordning inom skolan utkom den 8 september 1837. Sångtimmarna förlades enligt detta utkast till tisdag och fredag kl. 11-12 samt lördag kl. 3-4. Skolans collega inferior och apologist hade utarbetat läsordningen, som torde ha följts under återstoden av trivialskolans existens.⁵⁾ Om sångundervisningen i Björneborgs skola bör ännu tilläggas, att övningar i flerstämmig sång helt givit vika för koralsång. Eleverna i Björneborgs skola avsjöngo även Litanian på bönsöndagen och fingo ersättning för sin medverkan.

Enligt ett inventarium uppgjort den 7-8 juni 1839 ägde skolan följande musikalier: " 1) Discantus, altus, tenor, bassus mässa i fyra

1) Abo Dkpls prot, 21/9 1833.

2) Nordlund, Skolförhållanden i äldre tider, s. 18.

3) Ibid.

4) Porin triviaalikoulu 1826-43 (LAA).

5) Ibid.

band (manuskript), 2) Kyriale mässa (manuskript), 3) Svensk koralpsalmbok av 1774 samt 4) Svensk psalmbok med noter (defect)".¹⁾ Vidare nämnes en svartmålad större nottavla "uppsatt å en trädställning" samt 2 band "Uusia Wirsiä kirkossa ja kotona veisattavia" förärade av psalmbokskommittén i Abo.²⁾

Wasa trivialskola anställde ej heller någon fast avlönad sånglärare. Apologisten ledde sångundervisningen i seklets början. Han efterföljdes omkring 1820 av stadens organist Johan Ramstedt. Collega superior Schroderus handhade efter dennes död år 1835 sånglärarens åliggande. Director cantus lön vid Wasa skola utanordnades i djäknepeningar från Storkyro pastorat. Inspektorn för läroanstalten B. Frosterus meddelade år 1839 i en skrivelse till domkapitlet, att ungefär 22 rubel silver av djäknepeningarna utanordnats till den person som förestått sången. Han ansåg likväl denna lön vara för ringa, att med den anställa en särskild tjänsteman. Kejs. M:t borde därför bevilja ett statsanslag om 20 tunnor spannmål till director cantus avlöning.³⁾ Kejsaren avböjde domkapitlets hemställan i ärendet med den motivering, att "de flesta av landets trivialskolor äro i saknad av lön å stat för lärare i musiken".⁴⁾

Om sångtimmarnas antal i läroplanen meddelas i 1812-13 års lektionsdesignation "kl. 11-12 tisdagar och fredagar sång för hela skolungdomen tillsammans".⁵⁾ Enligt rektors redogörelse för läsåret 1826-27 hade "Directeuren Ramstedt" onsdag och lördag kl. 11-12 givit hela skolungdomen undervisning i koralpsång och noters kännedom. Ramstedt meddelade under läsåret 1832-33 eleverna undervisning i "Choralpsång efter noter". Det skulle sålunda tyda på en början till teoriundervisning. Vid årsexamen den 13 juni 1834 utförde skolungdomen fyr-stämmigt en psalm ur Nya svenska psalmboken. Kollegan Schroderus lämnade läsåret 1836-37 följande redogörelse för sångundervisningen: "Hela skolan undervisning i koralpsång mellan 11 och 1. De med utmärktare röster begåvade blivit handleda att även i stämmor utföra åtskilliga sångstycken." Undervisningen meddelades följande år onsdag och lördag kl. 11-12 samt 4-5 sistnämnda dag. Den senare lördagstimmen var året 1840-41 flyttad till kl. 3-4.

1) Porin triviaalikoulu 1826-43 (LAA).

2) Ibid.

3) Abo Dkpls prot. 29/5 o. 17/7 1839.

4) Ibid.

5) Aspelin, Wasa stads historia I, s. 372.

Schroderus efterträdare som sånglärare C.J. Gestrin undervisade i koral-sång och de mera röstbegåvade i flerstämmig sång "varunder huvudsakli-gast bemödanden använts på bibringande av säker notkännedom".¹⁾

Av sånger som på 1830-talet sjöngos i Wasa trivialskola må näm-nas: "Jag sitter källa", "Om himlen blå av dunkla skyar höljs", "Upp ge-nom luften, bort över haven", "Som söner av den gamla norden", "Vikinga-säten, åldriga lundar", "Kukku", "Minä seison korkealla vuorella", "Os-karssången", "O, sanctissima, o purissima, dulcis virgo Maria". En enda verklig skolsång förekom på repertoaren, och den hade följande text:

"Innan vi skiljas ännu en gång,
klinge den redliga brödrasång!
Julen har höjt sin fana
lekars och nöjens bana
ungdomen blott kan ana.
Ungdomens vänskap som soln består,
höjer sig ny vid vart nytänt år,
Klinge den redliga brödrasång." ²⁾

Av en inventarieförteckning som är daterad den 1 februari 1831 framgår att följande musikalier funnos på skolan:

" Böcker in folio:

Haeffners Choral-Bok 1 del.

In quarto:

Sång-noter för 4-stämmor.

Passio Domini per Quatuor Voces.

Tysk Not-Bok, gammal-avskriven".³⁾

Slutligen återstår att i Åbo stift nämna trivialskolan i Uleå-borg. I jämförelse med de övriga domkapitlet i Åbo underlydande trivial-skolorna torde sångundervisningen här ha varit ytterst anspråkslös. Från år 1808 få vi upplysning om "att apologisten förestår sången vid skolan för ett arvode till 6 R:dr 32 sk. av djäknepenningarna samt tvenne årliga kollekter inom Uleåborgs län som tillsammans ej utgjort mer än omkr. 7 r:dr om året".⁴⁾ Uppgifter om sång saknas därefter intill 1820-talet.

1) Waasan triviaalikoulu 1826-43 (LAA).

2) Laurén, Minnen från skolan och universitetet, s. 250.

3) Waasan triviaalikoulu 1826-43 (LAA).

4) Åbo Dkpl's brevbok 1808, p. B 55.

Skolans inspektor kontraktsprosten Frosterus meddelade sålunda vid års-examen 1826 "att övningar i sång för skolungdomen ej varit i bruk emedan någon director-cantus ej funnits att tillgå".¹⁾ Stadens organist J. Lundbäck synes dock efter något år ha åtagit sig att leda sången i skolan. Han avled redan 1830 och man var åter i saknad av sånglärare. Med anledning härav yttrade skolans inspektor: "så förefinnes varken här eller i nejden här omkring någon person som kan åtaga sig att undervisa skolungdomen i sången och varken rector scholae eller jag känner någon utväg, att kunna underhålla ledningen i sången, till ungdomens övning då ej någon orgelnist kommer i brist av orgelverk här i staden, på lång tid att tillsättas, och den man som nu förestår sången i kyrkan ej heller därtill är användbar".²⁾ För att komma ur den brydsamma situationen borde domkapitlet göra en hemställan hos regenten om fast lön i överensstämmelse med sånglärartjänsten i Tavstehus trivialskola.³⁾ En blivande director cantus kunde dessutom påräkna i lön av influtna kollekter högst 14 r:dr 35 sk sv. b:co samt 6 r:dr 32 sk. sv. b:co av djäknepenningarna från socknarna Pudasjärvi, Ijo, Paldamo och Hyrynsalmi. Denna kollekt hade förut tillfallit skolungdomen.⁴⁾ Tjänsten var emellertid obesatt från mars 1830 till början av år 1833, då stadens nyutnämnde organist G.U. Lindeman övertog sångundervisningen. Han skulle erhålla i lön 6 r:dr 32 sk. sv. b:co jämte två årliga kollekter. Därutöver skulle Lindeman såsom gratifikation uppbära de fr.o.m. 1830 till förmån för director cantus insamlade årliga kollekterna. Sångläraren uppbar följaktligen ej någon ordinarie lön, som sålunda utom stiftstaden förbehölls endast Tavstehus trivialskola. I ett inventarium uppgjort den 1 febr. 1840 läser vi, att skolan ägde: "2 band finska provpsalmer förärade av finska psalmbokskommittén; 5 st. svartmålade tavlor av vilka den största är stående på en fotställning och begagnas vid undervisningen i sång".⁵⁾

Domkapitlet i Borgå verkade också för en högre musikalisk bildning bland skolungdomen i stiftets läroverk. Regenten godkände sålunda den 11/8 1842 ett av domkapitlet framställt förslag, till vilket initiativ hade utgått från lärjungarna i följande skolor: "att vid större frun-

1) Abo Dkpls prot. 5/7 1826.

2) Oulun triviaalikoulu 1826-43 (LAA).

3) Abo Dkpls prot. 19/5 1830.

4) Oulun triviaalikoulu 1826-43 (LAA).

5) Ibid.

timmerssskolor inom Borgå stift i varje läsevecka två timmar skola upptagas av sång och sex timmar av musikaliska övningar vilka komma att avräknas från de uti Läse-ordningen för handarbeten utsatta".¹⁾ Domkapitlet fattade den 7 september samma år ett beslut varigenom Borgå gymnasiums sånglärare fick ett ökat anseende. För kyrkosångens upphjälpan-
de bestämdes följande åtgärd: "... och bör därför vid klockares antagande i synnerhet avseende göras å deras skicklighet uti sångkonsten, så att ingen därtill bliver antagen, som icke kan antingen av universitetets musiklärare eller av sångläraren vid härvarande gymnasium uppte intyg över sin förmåga att värdigt leda kyrkosången".²⁾

Enstaka uppgifter om när sångövningarna ägde rum finna vi i rektors årsberättelser. Det meddelas den 11 juni 1802 bl.a. att "director cantus sjunger från 1 till 2".³⁾ Undervisningen i sång försiggick med all sannolikhet ej onsdag och lördag, emedan en omkring 1770 fixerad läsoordning förblev gällande nästan oförändrad till 1841.⁴⁾ Sångläraren uppbar exakt den lön, som bestämdes vid regleringen år 1756, nämligen 44 tunnor 14 2/9 kappar spannmål, hälften råg och korn samt 1 r:dr 32 sk. i hushyra av djäknepenningarna.⁵⁾ Spannmålslönen undergick sedan en mindre justering och utgjorde år 1825 44 tunnor 13 1/3 kappar spannmål.⁶⁾

Lundamagistern Sven Petter Thunberg innehade sånglärarbefattningen under största delen av denna period, efterträdd av domkapitels-tjänstemannen Adolf Fredrik Sirén. Under den sistnämndes tid uppstod vid gymnasiet vårterminen 1839 ett s.k. sångkonvent. Några prästkandidater, som då vistades i Borgå, hade tagit initiativ till denna sammanslutning. En av dem, sedermera domkyrkosysslomannen och gymnastikläraren Carl Henrik Bergström, organiserade samma år en sångförening, som till största delen bestod av gymnasister. Sammanslutningen har det långa namnet "Borgå gymnasisters sångförening" eller "sångföreningen", som den också hette med hänsyn till de regelbundet återkommande sångmötena. Sångföreningens stadgar innehöllo endast nio paragrafer. Dessa fastställde huvudsakligen böter för dem, som uteblivit från sammankomsterna,

1) Borgå Tidning 27/8 1842.

2) Borgå Dkpls prot. 7/9 1842 (TDA).

3) Leinberg, Handlingar II, s. 71, 80.

4) Pedagogisk tidskrift 1872, s. 286. (Jfr. s. 19 i denna avh.)

5) Leinberg, Handlingar II, s. 71, 80.

6) Leinberg, Handlingar IV, s. 390.

underlätit att avskrika noter till sånger, som skulle inövas etc. Sådana medlemmar drabbades av de största böterna, som till sällskapetets sammanträden förde andra än därtill berättigade personer.¹⁾

Sångföreningen lade sålunda vikt vid att vara en sluten krets. Envar som sökte medlemskap i föreningen måste anteckna sitt namn i dess matrikel jämte dag för sitt inträde i den stämma han sjöng. För sångmötena valdes särskilda värdar, som ägde infinna sig en halvtimme före mötenas början. De bötade ett bestämt belopp i den händelse de försummade sin skyldighet, samt uteblevo från sammanträdena. Samma böter drabbade även dem som ej hörsammade arrangörernas föreskrifter. Gymnasiets sånglärare ledde i regel sång- och musikövningarna. Bland föreningens medlemmar finna vi vårterminen 1839 såsom andra tenor Christian Gustaf Sibelius, kompositörens fader.²⁾ Känt är att denne företrädesvis riktade sitt musikintresse på vokalmusiken.³⁾ Impulserna till detta uppsving i musikaliskt avseende utgingo främst från universitetet där sången - särskilt kvartett-sången - genom Pacius blivit populär.

Om sångundervisningen i stiftets trivialskolor finnes ytterst sparsamma upplysningar. Kuopio skola lämnar en förteckning över lektionerna i sång vid årsexamen den 2 sept. 1839:

"Rektors och Konrektors klass: Finska koraler med siffernotering.

Kollega Superiors klass: Finska koraler med siffernotering.

Kollega inferiors klass: Skalorna och några koraler."⁴⁾

En lektionsförteckning daterad den 22 juni 1841 omnämner i de två högre klasserna endast "sång över hela klassen", samt i kollega inferiors klass "skalorna".⁵⁾ Här prövade man sålunda metoden att med siffror beteckna notintervallerna. Nordbloms och Mankells system torde härvid - liksom vid högre elementarskolan i Uleåborg - ha kommit till användning.

I Lovisa trivialskola ordnades sångundervisningen först år 1839. Församlingens medlemmar beslöt på en sockenstämma i stadens kyrka den 20 mars s.å. på framställning av rektor Stenbäck att församlingens blivande klockare och organist kl. 11-12 varje onsdag och lördag skulle undervisa

1) Hultin, Borgå gymnasii historia II, s. 186 f.

2) Ibid.

3) Furuholm, E.: Jean Sibelius, H:fors 1916, s. 40.

4) Skolhandlingar för åren 1839-41 (TDA).

5) Ibid.

skolungdomen i sång.¹⁾ Domkapitlet stadfäste detta beslut, och från höstterminen 1841 tillträdde stadens kantor lärartjänsten i sång. Läroverket hade då till följd av en kungörelse av den 21 juni 1841 förbytts till högre elementarskola.²⁾

Sångrepertoaren undergick på 1830-talet en märklig förändring i Finlands elementarläroverk. Den sedan århundraden förhärskande koral- och figuralsången fick då giva vika för den profana sången. Initiativet därtill hade utgått från rikssvensk studentsång, till vilken Haeffner såsom musikdirektör i Uppsala hade lagt grunden i egenskap av lärare, ledare och komponist. En finländsk student J.J. Pippingsköld, som hade idkat studier i Uppsala, införde denna krigiskt-fosterländska kvartettsång i Finland år 1819.³⁾

1) Borgå Dkpls prot. 15/1 1841.

2) Borgå lyceum 1875, s. 2. Program.

3) Andersson, J.J. Pippingsköld och musiklivet i Åbo 1808-1827, s. 24.

S å n g e n i l a n d e t s l ä r d o m s s k o l o r

1 8 4 3 - 1 8 7 0 .

Statsverket skulle enligt gymnasii- och skolordningen av den 6 november 1843 bekosta och underhålla elementarläroverk av följande slag:

" 1) Lägre elementarskolor med en eller två klasser.

2) Högre elementarskolor med fyra klasser, av vilka tredje och fjärde klasserna äro fördelade i tvenne avdelningar, en för blivande pedagoger, och en för alla dem, som ämna välja annat levnadsyrke.

3) Gymnasier med två klasser, förutom gymnasium i Viborg med sex klasser, varav de fyra lägre motsvara klasserna i högre elementarskola. Dessutom indelas de fyra översta klasserna i Viborgs gymnasium i tvenne avdelningar enligt enahanda grunder som är stadgat för avdelningarna i högre elementarskola.

4) Fruntimmersskolor med två klasser. Den i Viborg befintliga mindre fruntimmersskolan och den i Fredrikshamn förbliva i sitt förra skick samt falla utom denna skolordning." ¹⁾

Av dessa undervisningsanstalter skola grupperna 2 och 3 bli föremål för en närmare undersökning.

Sångtimmarna i de högre elementarskolorna (motsvarande trivialskolorna) skulle under en vecka fördelas på följande sätt:

		Kl.I	Kl.II	Kl.III		Kl.IV		Maximum av timmar för en lärare.
				De som ägna sig åt läroståndet.	De övriga.	De som ägna sig åt läroståndet.	De övriga.	
Sångläraren.	Choral-sång.	3	2	2	2	1	1	8

1) Finl. allm. förf. X, s. 319 f.

Fördelningen av undervisningstimmarna i sång under en vecka vid gymnasier i Åbo, Borgå, Wasa och Kuopio:

		Kl. I		Kl. II		Maximum av timmar för en lärare.
		De som ägna sig åt läro-ståndet.	De öv-riga.	De som ägna sig åt läro-ståndet.	De öv-riga.	
Läraren i sångkonsten.	Sång Underv. i h. el.sk. tim. 8.	2	2	2	2	12

Viborgs gymnasium:

		Kl. I	Kl. II	Kl. III	Kl. IV	Kl. V	Kl. VI	Maximum av tim. för en lärare.
		Lär-de.	övriga.	Lär-de.	övriga.	Lär-de.	övriga.	
Lärare i sångkonsten	Choral-sång. Choral-o. fi-gural-sång.	2	2	2	2			
						2	2	2
								12

Vid gymnastik- och sångövningarna följdes ej klassindelning utan ungdomen fördelades i så många flockar (sångklasser), som läraren fann nödigt.¹⁾ Detta förfarande hade till förebild Sveriges skolordning av år 1820. Den påbjöd följande: "Till undervisning uti koralsång indelas skolans alla ynglingar, utan avseende på de avdelningar, varuti de för övrigt äro intagne, uti två, högst tre sångklasser efter ungdomens större eller mindre talrikhet jämförd med den härtill anslagna tid."²⁾

Skolordningen stadgade om sånglärarens åligganden följande (gymn. i Viborg ej medräknat): "I de städer, varest både gymnasium och och högre elementarskola finnes, vare läraren i fransyska språket och sångläraren alltid gemensamma för begge läroanstalterne. Ej mindre sånglärarna, än alla de lärare, vilka endast arvode å stat arvode tillagt är, kunna dessutom, därest biskop och domkapitel pröva omständigheterna

1) Finl. allm. förf. X, s. 372.

2) Hall, Sveriges allmänna läroverksstadgar, IX, s. 11.

sådant medgiva tillika innehava annan tjänstebefattning."¹⁾ Gymnasiet i Viborg jämte landets övriga högre elementarskolor skulle dock utse särskilda lärare för handhavande av sångundervisningen.

Biskop och domkapitel bibehöllo enligt gammal praxis överinseendet av skolväsendet i respektive stift. Senaten skulle likväl avgöra antagandet av nya läroböcker, fastställa förslag rörande lärokurser och metoder i särskilda ämnen för varje skola och klass. Stiftstyrelserna finge däremot på vederbörandes förslag besluta om "läroämnenas fördelning på dagar och timmar, eller så kallade läseordningar för samtliga läroanstalterne".²⁾

Vid ansökning av tjänst vid landets elementarläroverk skulle sökande bl.a. inlämna universitetsvittnesbörd över avlagda examina. Sånglärarna befriades från denna skyldighet och voro endast förpliktade att jämte ansökan prestera intyg över erforderlig skicklighet. Musikdirektören vid landets universitet jämte gymnasiernas sånglärare ägde rätt att utfärda ett sådant intyg.³⁾ En särskild rangordning i klasser utarbetades för de av skolornas lärare, som ej hörde till prästeståndet. Gymnasiernas lektorer och rektorer i högre elementarskolor räknades sålunda till nionde klassen, medan lärare i sång och teckning hörde till fjortonde klassen av rangordningen.⁴⁾

Enligt den stat, som uppgjordes redan år 1841 för elementarläroverken utom Viborgs län, skulle sångläraren i Borgå och Åbo gymnasium åtnjuta en årlig lön av 175 rubel silver. Gymnasierna i Kuopio och Wasa upptogo å stat för sånglärarna 150 rubel silver. I dessa löner ingingo även arvoden för sångundervisning i högre elementarskolor på respektive orter. Granskar man löneskalan i de två förstnämnda gymnasierna, så framgår, att arvodet för sångundervisningen låg mellan språklärarnas löner om 210 rubel silver samt tecknings- och gymnastiklärarnas om 55 rubel silver. I Kuopio och Wasa gymnasium voro motsvarande löner resp. 180 och 54 rubel silver.

Lönestaten utvisade för sånglärare i högre elementarskolor utom gymnasiestäderna följande belopp: Helsingfors 70 rubel silver; Tavastehus och de övriga läroverken 60 rubel silver. Lärarna i sång vid de

1) Finl. allm. förf. X, s. 339.

2) Ibid. s. 337.

3) Ibid. s. 340.

4) Ibid. s. 350.

högre skolorna i Viborgs län fingo däremot högre lön än i det övriga Finland. Staten för Viborgs gymnasium upptog sålunda en lön om 200 rubel silver och för högre elementarskolan i Fredrikshamn 80 rubel silver.¹⁾

Skolordningen stadgade om exercitieämnena följande: "Större eller mindre framsteg i sång, ritkonst och gymnastik må icke hava inflytande på flyttningen från en klass till en annan."²⁾

Skolordningen av år 1843 tillämpades ej under någon längre tid, ehuru den var grundligt förberedd. Nya statuter utfärdades för universitetet den 1 oktober 1852, och i samband därmed hade frågan blivit väckt om behovet av en lämpligare organisation av landets elementarläroverk. Kejsaren fastställde sålunda den 7/4 1856 en ny gymnasii- och skolordning för Finland, som skulle gälla till efterrättelse från den 1/9 1857. Enligt den nya stadgan skulle elementarläroverk finnas av följande benämning och indelning:

- 1:o Lägre elementarskolor med en eller två klasser.
- 2:o Högre elementarskolor med fyra klasser.
- 3:o Gymnasier för allmän bildning (för såväl blivande präster och lärare som civila tjänstemän) med tre klasser.
- 4:o Gymnasier för civil tjänstemannabildning med enahanda klassantal.
- 5:o Fruntimmersskolor, med fyra, tre eller två klasser."³⁾

Sångundervisning skulle meddelas i samtliga läroverk med undantag av gymnasier hörande till grupp 4. Då skolor av kategorien 1 och 5 utelämnas även denna gång, återstå "högre elementarskolor" och "gymnasier för allmän bildning". I de högre elementarskolorna fördelade sig sångtimmarerna under en vecka enligt följande schema:⁴⁾

		Kl.I	Kl.II	Kl.III	Kl.IV	Maximum av timmar för en lärare.
Sångläraren	Koralsång.	2	2	2	2	8

1) Finl. allm. förf. IX, p. 354 ff.

2) Finl. allm. förf. X, p. 354.

3) Finl. allm. förf. XIV, s. 22 ff.

4) Finl. allm. förf. XVI, s. 22 ff.

I gymnasierna hade undervisningstimmarna i sång följande fördelning:

		Kl.I	Kl.II	Specialkurser för blivande lärare.				Maximum av timmar för en lärare.
				Teolo-ger.	Filo-loger.	Jurister och tjänste-	Matemati-ker, lant-mätare och forstmäs-tare.	
Sånglär.	Sång.	4	4	2	2	2	2	8
Gymn.lär.	Gymnastik.							8

För de båda grupperna av läroanstalter stadgades vidare: "Vid sångövningar fördelas ungdomen i så många flockar, som sångläraren finner nödige, varefter gymnastikläraren har att rätta sig."¹⁾ I de högre elementarskolorna poängterades utöver koralsång även undervisning i notkännedom.

I allt väsentligt var denna skolordning en kopia av föregående stadga. Man observerar dock med avseende på sånglärarnas arvoden en sänkning av lönenivån i förhållande till språklärarna. I gymnasierna skulle sånglärarens lön utgå med samma belopp som gymnastik- och ritlärarnas, nämligen med 100 rubel silver. Den lägst avlönade i närmast högre avlöningsklass, nämligen läraren i tyska, beviljades däremot 300 rubel silver i årlig lön. Enligt avlöningsstaten för de högre elementarskolorna i landet belöpte sig arvodet för sångläraren i Åbo till 120 rubel samt i Borgå och Kuopio till 75 rubel silver. I landets övriga högre elementarskolor fixerades däremot beloppet till 100 rubel silver om året.²⁾

Skolordningen av år 1856 gällde för hela den återstående tid skolväsendet sorterade under kyrkan.

En kommitté tillsattes år 1865 för att bereda frågan om en ny organisation av landets elementarskolor. Kommittén, vars ordförande var pedagogiprofessorn Z.J. Cleve, framlämnade den 6/11 s.å. sitt förslag till granskning. Man träffade emellertid ej något avgörande, förrän den år 1870 tillsatta skolstyrelsen upptog frågan till behandling. Dess ledamöter utarbetade på basen av nämnda betänkande en skollag, som utkom den 8 augusti 1872.

Sångundervisningen i enskilda läroverk visade under denna pe-

1) Finl. allm. förf. XVI, s. 85.

2) Ibid. s. 90 ff.

riod avvikelser från gängse skolordningar. Sångläraren i Åbo gymnasium undervisade sålunda enligt 1844 års läsordning två gånger i veckan kl. 12-1.¹⁾ Däremot hade större rum beretts sångundervisningen i 1847 års timplan; den meddelades då kl. 11-12 alla dagar utom måndagar och torsdagar.²⁾ Ett märkligt faktum är, att sångtimmarnas antal varierade under olika år.

I detta sammanhang bör ett förslag - framställt av gymnasiet dåvarande rektor Bergenheim - nämnas. Denne förordade i ett betänkande av den 23 augusti 1845 den principen, att eleverna själva borde få avgöra, om de ville deltaga i sången eller ej. För att därjämte intressera dem för deltagande i "dessa nyttiga övningar" skulle enligt hans förslag sångvitsordet räknas med vid uppgörandet av elevernas ordningsföljd inom respektive klasser. Särskilda premier skulle samtidigt utdelas åt de främsta deltagarna i sången. Ärkebiskop Melartin kunde dock ej medgiva en så stor frihet. Det beslöts därför, att eleverna såsom förr skulle uppmanas att deltaga i sångövningarna. Vitsordet i sång borde likväl tagas i beaktande, då ordningsföljden inom klassen bestämdes. Rektor ägde rätt att under vissa omständigheter befria elev från sångövningar.³⁾ Närmare uppgifter om sångundervisningen ingå i gymnasiet program för åren 1863-66. Det meddelas, att flerstämmiga sånger ur kvartettsamlingarna "Odinslund och Lundagård", studentkvartetter samt koraller inövats. Sångövningarna ägde rum kl. 12-1 två gånger i veckan under de sista tiderna av gymnasiet existens.⁴⁾ Emedan sången ej upptages skilt för sig bland de exercitieämnen, i vilka undervisning meddelades dagligen kl. 12-1, förbli de dagar, då timmarna disponerades av sångläraren för oss okända. Utom serenader och bellmanssånger ingick i gymnasiet repertoar bl.a. följande sånger: "Stå stark du ljusets riddarvakt", "Vi äro andens fria folk", "Savolaisen laulu", "Suomis sång", "Wasa marsch", "Dåne liksom åskan bröder", "Sjungom studentens", "Vårt land".⁵⁾

Utöver det som nämnts om sången må tilläggas, att ett starkt intresse även för instrumentalmusiken spirade upp i gymnasiet på 1850-talet. Musikaliska sällskapets styrelse beslöt, att dess instrumentsam-

1) Förmodligen onsdagar och lördagar.

2) Tigerstedt, Åbo gymnasium 1828-72, s. 74 f.

3) Ibid. s. 57. Jfr Protokoll från Åbo gymnasium 1835-60, den 23/8 1845.

4) Åbo gymnasium upphörde år 1872.

5) Tigerstedt, Åbo gymnasium 1828-72, s. 267.

ling skulle - till dess ett nytt sådant sällskap uppstode - förvaras i gymnasiet samt begagnas av eleverna. I slutet av 1850-talet bildades sålunda en liten orkester, som i fråga om orkesterinstrument räknade: två första violiner, två andra, en altviolin, en violoncell, en första och en andra flöjt samt en första och en andra oboe. Denna orkester övades en gång i veckan av sångläraren Wasenius och uppträdde då och då på konvent. Vid undervisning i instrumentalmusik följdes skolor av Rhode, Kreutzer och Baillot, Kaysers etyder samt duetter av Mozart. En klarinett och ett valthorn inköptes på 1860-talet. Till gymnasiets förfogande stod sålunda: 2 altvioliner, 2 violonceller, en kontrabas, 2 klarinetter, ett valthorn och 2 pukor.¹⁾

I högre elementarskolans övre sångklass var undervisningen följande: Musikalisk elementarkurs, notläsning och tonträffning, koral-sång och övningar i smärre 3-stämmiga satser. I nedre sångklassen: Musikalisk elementarkurs, notläsning och tonträffning samt koralsång. Under höstterminen 1842 och vårterminen 1843 sjöng övre sångklassen onsdagar kl. 3-4, samt nedre sångklassen lördagar kl. 3-5.²⁾

Sångundervisningen var åter läsåret 1846-47 uppdelad på fyra klasser. Sånglektionerna hade härvid följande plats i timplanen: onsdagar kl. 3-4 med 1:sta kl. grunderna för koralsång (notläsning och tonträffning); onsdagar kl. 4-5 med 3:dje kl. koralsång i stämmor; lördagar kl. 3-4 med 2:dra kl. koralsång; lördagar kl. 4-5 med 4:de kl. fyrstämmig koralsång och figuralång.

Samma timschema följdes i undervisningsprogrammet för läsåret 1852-53. Året därpå hade 3:dje och 4:de klasserna bytt sångtimmar med varandra.³⁾ Under vårterminen 1855 voro sångövningarna förlagda till samma timmar som tidigare.

Timplanen för sånglektionerna ändrades ansevärt för läsåret 1856-57 i det timmarna ägde rum kl. 12-1 varje:

Måndag,	med första flocken	i notläsning och tonträffning;
Tisdag,	" andra "	" enstämmig koralsång;
Onsdag,	" tredje "	" fyrstämmig koral- och figuralång;
Torsdag,	" fjärde "	" fyrstämmig figuralång;
Lördag,	" alla flockar "	fyrstämmig koralsång.

1) Tigerstedt, Åbo gymnasium 1828-72, s. 181.

2) Turun triviaalikoulu 1830-43 (FSA).

3) Turun ylä-alkeiskoulu 1844-47, 1844-57 (FSA).

Uppgifterna rörande sången bli efter hand mera detaljerade, och vi äga sända från läsåret 1859-60 följande designation av timmar-
na för fem sångflockar:

Måndagar	med första flocken	notläsning och tonträffning;
Tisdagar	" andra "	tonarternas beteckning och tonträffning samt koralsång;
Onsdagar	" fjärde "	övningar i kvartettsånger;
Torsdagar	" tredje "	övningar i två- och trestämmiga sånger samt repetition i tonträffning;
Fredagar	" femte "	tre- och fyrstämmiga sånger samt övningar i accorduppställning;
Lördagar	" alla flockar	fyrstämmig koralsång.

Intresserade elever åtnjöto därjämte från och med vårterminen 1863 undervisning i violinspel. Sångläraren C.G. Wasenius meddelade undervisning här i en timme i veckan. Han anför om sångundervisningen under läsåret 1863-64, att "varje elev erhölet 2 timmar i veckan, nämligen 1 timme för musikens elementer och tonträffning, samt andra timmen för samsjungning av fyrstämmiga koraler." Därutöver anställde sångläraren provning i notkännedom och tonträffning, och därefter avsjöngos några sånger. Bland sånger som sjöngos i högre elementarskolan må nämnas: "Vårsång", "Der Sönger", "Der Jäger", "Abschied", Kör ur operan "Trollflöjten", "Studentsång", "Ambrosianska lovsöngen" och "Synnynmaamme".¹⁾

Enligt ett inventarium uppgjort den 11 oktober 1845 ägde läroverket för sångundervisningens behov: 1 st. sångtavla, svartmålad med röda linjer; 1 ex. av Haefners koralsbok i välskt band; 4 st. notböcker i välskt band (illa medfarna, en stämma saknas); 15 ex. koralsböcker i diskantstämmor varav 13 exemplar äro inbundna.

Förslag till läsordningar utgingo i regel från skolornas lärore, och domkapitlet skulle därpå godkänna dem. Högre elementarskolan i Tavastehus insände den 28 februari 1849 följande förslag till fördelning av sångtimmar:

Kl.I: tisdag kl.12-1, fredag kl.11-12, lördag kl.4-5.

Kl.II: tisdag kl.11-12, onsdag kl.4-5.

Kl.III: onsdag kl.12-1, fredag kl.12-1 (båda lärda och civila avdelning-
en.

1) Turun ylä-alkeiskoulu 1844-57, 1858-63, 1863-72 (FSA).

Kl.IV: lördag kl.11-12.

Timantalet per klass överensstämde sålunda helt med stadgan-
dena i 1843 års skolordning.

Ett civilgymnasium, av den i 1866 års skolordning föreskrivna
typen, begynte år 1857 sin verksamhet i Tavastehus. Enligt skolstadgan
var ingen tid apslagen för sång i nämnda läroverk, men lektorn i matema-
tik, doktor Sucksdorff, anställde redan under dess första verksamhetsår
frivilliga sångövningar.¹⁾ Genom en kejserlig kungörelse av den 30 ja-
nuari 1862 beviljades läraren i sång ett årligt anslag om 100 rubel sil-
ver, eller samma belopp som för detta ändamål utgick vid landets övriga
gymnasier.²⁾ Domkapitlet utfärdade sålunda förordnande för Sucksdorff
den 16 april 1862. Skolordningens stadgande om, att samma sånglärare
skulle undervisa i samtliga elementarläroverk i samma stad, tillämpades
ej i detta fall. Ärkebiskop och domkapitel resolverade, att arvodet i
sång blivit utverkat till följd av de förtjänster Sucksdorff inlagt i
fråga om sångundervisningen i gymnasium, och bestämmelsen i skolordning-
en därför ej kunde tillämpas.³⁾

Enligt uppgifter från år 1865 höllos två timmar i veckan sång-
övningar med samtliga elever, fördelade i av klassindelning oberoende
flockar.⁴⁾

Inspector Scholae i Björneborgs högre elementarskola meddelade
i ett brev till domkapitlet den 28 december 1848, att sångundervisningen
blivit försummad i nämnda läroverk. Sångläraren hade enligt en lektions-
förteckning för höstterminen 1848 undervisat endast 5 timmar i veckan
ehuru skolordningen fastslagit 8 sångtimmar. Inspektorn uttalade en öns-
kan om att domkapitlet skulle vidtaga åtgärder för avlägsnande av detta
missförhållande.⁵⁾ Rektor vid högre elementarskolan skrev den 29 mars
1851 till inspector scholae, att minskningen i sånglärarens timmar hade
sin grund i bristande utrymme, enär särskild lokal ej fanns att tillgå
för exercitietimmar. Inskränkningen hade ägt rum, "utan att dock ele-
verna därigenom i någon mån från sina skyldigheter fritagas, ävensom uti

1) Gymnasium i Tavastehus 1857-60, s. 4. Program.

2) Gymnasium i Tavastehus 1860-63, s. 8. Program.

3) Abo Dkpls prot. 16/4 1862.

4) Abo Dkpls prot. 1865, p. 43.

5) Porin ylä-alkeiskoulu 1844-51 (FSA).

ändamålsenligheten av en gemensam timme för koralssång".¹⁾ Ett av rektor till domkapitlet insänt förslag den 12 februari 1848 hade dessutom ända sedan denna tid legat till grund för en sådan lättnad i sånglärarens arbete. Nuvarande sånglärare hade däremot erbjudit sig att gratis meddela undervisning åt intresserade skolynglingar, som frivilligt anhöllit om en extra timme onsdag kl. 3-4. Inspector scholae G.W. Homén insände den 7 april 1851 till prövning och stadfästelse av domkapitlet följande förslag till fördelning av sångtimmarna i Björneborgs högre elementarskola:

"Tisdag kl. 12-1, notläsning med första klassen.

Onsdag kl. 2-3, notläsning med 2:dra och 3:dje klasserna.

" kl. 3-4, frivilliga sångövningar med hela skolan.

Lördag kl. 12-1, notläsning med första klassen.

" kl. 5-6, koralssång med hela skolan."

Efter ikraftträdandet av 1856 års skolordning utarbetades ett nytt förslag till timfördelningen av sången i skolans samtliga klasser:

"Översta sångklassen, onsdagar och lördagar kl. 8-9 f.m.

Mellersta sångklassen, tisdagar och fredagar kl. 8-9 f.m.

Nedersta sångklassen, onsdagar och lördagar kl. 12-1."

Sångläraren undervisade följaktligen sammanlagt 6 timmar i veckan.²⁾

I Björneborgs skola kvarlevde länge - till år 1863 - de latinska "carminalierna", vilka vid luciefesten utfördes i samband med en s.k. tunnbandsdans (bågdans).³⁾ Dessa katolska sånger handlade dels om Jungfru Maria, dels voro de av blandat innehåll. Sången var enkel, tvåstämmig och inlärdes efter gehör. Man började i regel med den i långsam takt hållna jubelsången: "Ecce novum gaudium, ecce novum mirum" och slutade med den i hastigt tempo fortlöpande skolsången: "O scholares, voce pares, jam mecum concinite".⁴⁾

Vi förflytta oss härafter till Wasa gymnasium och finna att sånglektionerna under det första trienniet av dess verksamhet ägde rum med båda klasserna onsdagar och lördagar kl. 12-1.⁵⁾ Ett förslag till

1) Porin ylä-alkeiskoulu 1844-51, 1857-70 (FSA).

2) Ibid.

3) Den uppfördes ånyo med stöd av gamla minnen den 25 mars 1900 av skolelever i Borgå. (Hembygden, 1910, s. 296 ff.)

4) Ruuth, Björneborgs stads historia, s.365. Jfr Gustavsson, Skolminnen, s. 438 och Inberg, Carminalia selecta.

5) Gymnasium i Wasa 1844, 1845, 1846, s. 40.

läsordning, som gymnasiet rektor Odenwall hade utarbetat den 4 oktober 1847, förlade sångtimmarna till onsdagar och lördagar kl. 11-12. Denna timplan gällde åtminstone till år 1857. En läsordning utkom slutligen den 1/9 1862, enligt vilken sångövningar skulle försiggå tisdagar och lördagar kl. 12-1.¹⁾

Sångläraren var givetvis enligt 1843 års skolordning gemensam för gymnasiet och högre elementarskolan. Gymnasiet flyttades efter stadens brand år 1853 till Jakobstad, högre elementarskolan till Nykarleby. Sångläraren E.J. Gestrin flyttade med gymnasiet till Jakobstad och sålunda blev högre elementarskolan i Nykarleby i avsaknad av sångundervisning. Domkapitlet anhöll därför hos Kejs. M:t, att Gestrin fortsättningsvis skulle få inneha sina båda lärarbefattningar mot ersättning för resor mellan de båda städerna. Kejsaren meddelade i ett reskript av den 28 januari 1854, att Gestrin blott skulle tjänstgöra vid gymnasiet och åtnjuta sin lön oavkortad. Under den tid som högre elementarskolan är på annan ort än gymnasiet borde en vikarierande lärare tillsättas, som här för ur "finska allmänna medel" skulle åtnjuta ett arvode av 60 rubel silver om året.²⁾

I Uleåborgs högre elementarskola höllos lektionerna i sång enligt sångläraren Gustaf Ulric Lindemans uppgifter av den 20 maj 1842 onsdagar kl. 2-4 och lördagar kl. 2-3. Undervisningen förlöpte på följande sätt: "Efter inövandet av lättare och svårare intervallträffningar, takträkning m.m., hava eleverna uti övre divisionen vartill höra en del discentes i de fyra högre klasserna, sjungit dels koral, dels andra valda sångstycken för två, tre och fyra stämmor.

Nedre divisionen, vartill höra en del discentes i de tre lägsta klasserna har blivit undervisade och övade förnämligast uti siffer-sång och intervallträffningar efter Nordbloms och Mankells metoder, även som unisont i koralssång."³⁾ Läroverket torde sålunda ännu till sin organisation ha varit trivialskola ehuru det kallades högre elementarskola. Rektor E.G. Fogelholm hade i ett till domkapitlet år 1851 avsänt memorial förordat undervisning i instrumentalmusik under sångtimmarna. Domkapitlet hade lovat att framdeles taga förslaget i närmare övervägande.⁴⁾

1) Waasan lukio 1845-60, 1861-64 (FSA).

2) Åbo Dkpls prot. 29/3 1854.

3) Oulun triviaalikoulu 1826-43 (LAA).

4) Åbo Dkpls prot. 1851, s. 523.

Organisten Lindeman var sånglärare i högre elementarskolan under hela dess existens mellan åren 1842-63, och därefter i det efterföljande 7 kl. elementarläroverket till år 1865.¹⁾

Följande detaljerade skildring av sångundervisningen torde kunna påräkna intresse:

"Undervisningen på skolan gav dock icke mycken väckelse härvidlag, åtminstone icke åt de lägre klassernas elever. Vår gamla sånglärare Gustaf Ulric Lindeman tycktes icke mycket intressera sig för sång och förmådde icke heller upprätthålla disciplin varförutan ju ingen undervisning lyckas. Visserligen sparade gubben ej på grymma hotelser när stimmandet blev alltför vilt. "Hjälpa icke ord", brukade han säga, "så vet jag ett medel som hjälper och det är stryk." Man kvarhöll ock alltför länge vid sångövningarna elever, som saknade såväl anlag som intresse för sång, naturligtvis i den goda avsikten att få deras musikaliska sinne väckt. Men den ointresserade utförde under sångtimmarna sitt eget glada program av pojkstreck eller bölade med, så att all euphonia jagades på flykten. Någon kännedom i noter, takter och pauser, fingro vi dock och skalan, hojtade vi både upp och ned. Några koraler lärdes även tiddigt och detta var så mycket nödvändigare, som psalmen vid morgon och aftonbönen togs upp och leddes av någon säker elev. Skolan hade nämligen ej något instrument. 1866 fick skolan dock ett orgelharmonium. Dittills leddes sångundervisningen med violin (och det var icke litet skrattrande, när gubben L. sedan vi kommit så långt som till Suomis sång, stod bland sin oroliga sångskara och sjungande inpräglade sina lärdomar: "int' ä' de' ska-a-allar, utan de' ä' ska-allar"). I enskilda kamratreksar och senare i konventet övades mycket sång, först 2-stämmigt ur ett häfte av Wächter. Examensdagen, den sista maj 1864 sjöngo gymnasisterna: "Vintern rasat ut bland våra fjällar" och "Ei taivahan alla ja avaralla". Kvartettsången, som skänkte så mycket glädje i ungdomsåren, kring vilken de intimaste kamratskapsbanden knötos, den, som väl förde till uteliv men även gav detta ett gott innehåll. Åren 1869-72 odlades sången flitigt av en kvartett bestående av Alb. Hortling, O. Messman, Otto Vallenius och G.A. Wallenius och J.G. Snellman ..." 2)

Studenttolvorna, som på 1860-talet gävo konserter i Finlands städer, gjorde kvartettsången populär även i Uleåborg. En annan stark impuls utgick från de s.k. Svenska nationalsångarna. Slutligen må vi nämna en manskvartett i staden, vars medlemmar voro K.E. Järnefelt, J.G. Hortling, A. Hällström och G. Maselius. Dessa personer bidrogo verksamt till kvartettsångens höjande från hösten 1869. Bland musikverk som blevo utförda i läroverket må nämnas satser ur Södermans "Ett bondbröllop".

De sångkunniga eleverna skrevo även in sig i stadens blandade

1) Leinberg, Skolstaten till 1870, s. 194, 210.

2) Svenska lyceum i Uleåborg, s. 32 ff. Alb. Hortling kallades "Pinne Hortling" och J.G. Snellman, som senare var prost i Kemi, "Pikku Janne". Dessa fem utgjorde "Uleåborgs gymnasisters elitkvartett".

körer. Dessa körsammanslutningar leddes huvudsakligen av Rosa Cajanus, som till den grad var hängiven sin uppgift, att hon ofta själv skrev ut noter till alla stämmor. Man sjöng sålunda den 20 maj 1870 Borenius "Erinran" och Collans "Lärkröster i maj". Vid festen till 100-årsminnet av Franzéns födelse den 9 februari 1872 utfördes delar ur Haydns "Skapelsen."

Manskvartetterna hade på sin repertoar sånger av Kapfelman, Haeffner, Nordblad och Lindblad samt någon finsk folkvisa. Man kunde i korthet säga, att serenader, patriotiska och akademiska sånger från 1800-talets början och mitt utgjorde huvudnummer i programmet. Ernst Biese, tysk till börd, införde tyska, latinska, t.o.m. grekiska visor s.s. "Mihi est propositum", "Gaudemus igitur". Dessa sånger voro samlade i "Commerzbuch der deutschen Studenten".

Självfallet skulle det intresse för kvartettsång, som väcktes i skolan, även hållas vid liv under studietiden vid universitetet. Uleåborgarna hade därför bland studenter i allmänhet och de österbottniska studenterna i synnerhet, gjort sig både kända och erkända såsom utmärkta sångare.¹⁾

I Borgå stift tilldraga sig undervisningsanstalterna i stifts-staden främst vårt intresse. Enligt uppgifter skulle sångläraren i gymnasiet ha undervisat 2 timmar på varje klass eller inalles 6 timmar i veckan.²⁾ Man hade tänkt sig läroverkets andra avdelning uppdelad i 2 klasser och till följd härav kommit upp till 6 timmar i veckan, ehuru 1843 års skolordning i gymnasier föreskrev 4 sångtimmar i veckan.

Sångläraren undervisade i högre elementarskolan enligt skolstadgans föreskrifter 8 timmar under en vecka. Många förslag uppgjordes under årens lopp till fördelning av lektionerna, däri inbegripet även timmarna i sång. Enligt ett betänkande skulle sångövningar försiggå endast 6 timmar i veckan.³⁾ Domkapitlet stadfäste för gymnasiet den 15 januari 1865 följande läsoordning i sång: måndag kl. 6-7, onsdag kl. 4-6 och lördag kl. 6-7 för samtliga klasser. Under onsdagstimmarna skulle därjämte försiggå utdelning av skrivövningar.⁴⁾ Vid gymnasium sjöngs i fyra stämmor. I sång deltog blott de som hade röst och gehör samt ej

1) Svenska lyceum i Uleåborg, s. 32 ff. (Minnesskrift).

2) Skolhandlingar för åren 1848-53 (TDA).

3) Ibid.

4) Gymnasium i Borgå 1865-68, s. 5 (Program).

voro i målbrottet.¹⁾

Gymnasiet ägde även en samling musikinstrument som under trienniet 1850-53 blivit kompletterad med ett valthorn och en kontrabas. Inköpssumman utgjorde 51 rubel 50 kopek. Under följande triennium tillkommo tre klarinetter, för vilka 52 rubel 62 kopek silver blivit utbetalade. Hela samlingen utgjordes härvid av 10 instrument, nämligen: 1 kontrabas, 2 violonceller, 1 altviolin, 1 flöjt, 4 klarinetter och 1 valthorn. Ytterligare inköptes åren 1856-59 två valthorn och en altviolin, vilka med tillhörande lådor hade kostat 100 rubel.²⁾ Förslag om anskaffande av ett piano resulterade i att man år 1860 framlade en insamlingslista för ändamålet. Redan tre år senare hade fonden stigit till ett så stort belopp, att konventets länge närda önskan var nära sitt förverkligande. Doktor O.M. Nordström, som understött konventets strävan, iklädde sig borgen för ett lån och rekvirerade instrumentet från Lagis musikhandel i Helsingfors.³⁾ F.d. medlemmar i en år 1862 existerande sångförening hade dessutom genom en serie musik-soiréer i gymnasiets solennitetssal insamlat medel.⁴⁾ Sångläraren ledde elevernas övningar i instrumentalmusik, vilka ägde rum under fristunderna. Enligt domkapitlets beslut den 3/11 1852 skulle till honom såsom ersättning för denna undervisning ur årsavgiftskassan utbetalas 20 rubel silver om året.⁵⁾

Sångsällskapet, som grundades år 1839, följde det i föregående kapitel relaterade programmet till och med vårterminen 1845. Från höstterminens början samma år ägde även icke-sångare tillträde till sällskapets aftonunderhållningar. Samtliga gymnasister voro slutligen från hösten 1848 inskrivna i föreningen, som härmed antagit karaktären av konventssammanslutning. Sången var ej längre huvudsaken vid mötena varje lördag afton. En ny paragraf fogades till föreningens stadgar, som skulle uppläsas i början av varje hösttermin. Den påbjöd, att föreningen i början av varje termin skulle genom omröstning välja dem, som i tur och ordning vore förpliktigade att hålla tal vid sångföreningens möten. Då

1) Salenius, Minnen fr. tim. i sång åren 1857-63, s. 288.

2) Gymnasium i Borgå, 1850-51, 52, s. 10; 1853-56, s. 9; 1856-59, s. 5.

3) Hultin, Borgå gymnasii historia, II, s. 299.

4) Gymnasium i Borgå, 1868-72, s. 79. (Program).

5) Gymnasium i Borgå, 1850-51, 52, s. 10; 1853-56, s. 9; 1856-59, s. 5. (Program).

hela gymnasiekåren anslutit sig till föreningen år 1848, begynte man föra protokoll vid dessa lördagsmöten. Av dem framgår, att de fr.o.m. denna tid hållna talen utgjorde konventets egentliga dragningskraft, medan sång och musik ej torde ha förekommit vid varje sammankomst. Föreningen sammanträdde senare i en särskilt hyrd lokal, men slutligen fick den fritt disponera över lokal i gymnasiegården. En särskild sekreterare införde i slutet av varje termin i protokollboken statistik över antalet möten under terminen samt över antalet deltagare, fördelade på sångare och icke-sångare.

Musikintresset i konventet synes likväl haft perioder av större livaktighet. Då sången stod synnerligen högt i slutet av 1850-talet, började även tidningarna uppmärksamma musikkörhållandena i kamratförbundet. I den av sångaren H.G. Borenius redigerade "Lunkentus" ingår en artikelserie "Några ord om musiken vid gymnasium". Där hävdar han, att musiken under konventsafnarna utgjorde den största njutning, det mest bildande och upplyftande nöjet i Borgå. Gymnasiet sades vara det enda i landet, där musik idkades, och detta borde vara en maning till ivriga strävanden för dess förkovran.¹⁾ Detta vållade emellertid svårigheter, då eleverna blott vistades en jämförelsevis kort tid i gymnasiet. Man framhöll därför ofta från vederbörligt håll, att ungdomen intensivare skulle taga tiden i akt för sångövningar. Sångarna borde utom gymnasiet och konventet även samlas hemma hos varandra för att spela och sjunga.

Musiken bidrog till att höja gymnasiets anseende även bland allmänheten. Efter konventsmötena följde allmän promenad och sång utmed gatorna. Vid gymnasiet lästes bl.a. forngrekiska, och därför hade alla icke-sångare det klassiska namnet "kakofonister". De gingo alltid efter sångarna då gymnasisterna tågade fram i staden. Bland medlemmarna ägde många utmärkta röster, vilka senare i "akademiska sången" blevo särskilt bemärkta. Självfallet sjöngo gymnasisterna även i enskilda hus, där de voro gärna sedda gäster. Nitiska som sångledare inom konventet voro i synnerhet K.A. Hackman och Mauritz Hollmerus.

I repertoaren ingingo många "serenader". Därjämte voro sånger från manskörens genombrottstider i vårt land fortfarande populära.

Av konventsprotokollen framgår, att även ett musikkapell

1) Uppgiften ej riktig, ty Åbo gymnasium uppställde som nämnt i slutet av 1850-talet en liten orkester med instrument, som Musikaliska sällskapet deponerat i läroverket.

existerade bland gymnasisterna. Sålunda utfördes vid konventsmötet den 22 okt. 1853. Ouvertyren till Aubers "Den stumma från Portici". I uppgifter från år 1855 anföres "att det musikaliska kapellet förnöjde konventet med flere stycken". En av lärarna, magister Maconi hade dessutom deltagit i programmet med sin klarinett. Gymnasiets sånglärare Carl Frans Blom hade en stor andel i musikens uppsving dessa år.

Om innehållet i ett av W. Aspegren i konventet den 13 december 1862 hållet tal motsvarar verkligheten, hade bruket att avsluta konventsafnarna med allmän promenad och sång på gatorna då redan helt upphört. Beträffande sången förmärktes ett nedåtgående i konventet mot slutet av 1860-talet. Tidningarna erkände öppet att sången var undermålig. Felet tillskrevs sångläraren Gabriel Linsén.¹⁾ Man beklagade denna tillbakagång så mycket mera som Borgå gymnasisters kör till och med hade överträffat studenternas. Konventets sånganförare hade uppnått ett sådant resultat genom att grundligt bearbetastämman materialet samt höja sångfärdigheten. Då Linsén ej kunde förmås att fullfölja sina skyldigheter, prövade man samma utväg även nu. Konventet utsåg en sånganförare och ålade honom att skrida till energiska åtgärder för sångkunnighetens höjande. Inga klagomål hördes därefter varför resultatet torde ha varit gott. Samtidigt hyste man planer på att bilda ett nytt musikkapell, för vars räkning rektor lovat anskaffa instrument.²⁾

Enligt uppgifter om sångundervisningen i Borgå högre elementarskola åren 1857-63 voro lektionerna förlagda utanför den egentliga lektionsplanen till aftontimmar. Eleverna voro placerade antingen i "högre" eller "lägre sången". I den senare inövades oavslått skalans och unison psalmsång. I högre sången sjöngs åter i tre stämmor: prim, alt och bas. De två första stämmorna voro i allmänhet talrikt representerade, men basen var självfallet svag på grund av elevernas ungdom.³⁾ Bland sånger som vanligen sjöngos i "högre sången", må nämnas: "Över fjällarna grå", "Som en majdag så skön", "Säg mig du lilla fågel", "Välkommen, välkommen du klara", "Nu låt sorgen fara", "Kulneff", "Hell dig, du höga nord", "Se purpurskyn vid österns bryn", "Sen helig tystnad",

1) Hultin, Borgå gymnasii historia, II, s. 187 ff., 297 ff. Jfr Gymnasium i Borgå 1868-72, s. 38, 79. Program.

2) Ibid.

3) Salenius, Minnen från tim. i sång 1857-63, s. 287 f.

"I flyktande gäster", "Integer vitae", "O sanctissima" m.fl. Med finska ord sjöngos ofta t.ex. "Minä seison korkealla vuorella", "Minun kultani kaukana kukkuu", "Mun muistuu mieleheni nyt". En större allmänhet var i tillfälle att den 1 advent höra elementarskolans elever sjunga då dessa jämte gymnasister och andra medverkande avsjöngo "Hosianna" från domkyrkans orgelläktare. Vid slutet av höstterminen gick luciafesten av stapeln. Därvid utfördes den s.k. luciadansen under avsjungande av tre sånger på latin: "Ecce novum gaudium", "Angelus emittitur" och "In stadio laboris".¹⁾ Eleverna uppträdde med sång även mellan examenstimmarna vid avslutningen på våren.²⁾

Om sångundervisningen i Helsingfors högre elementarskola finnas sparsamma upplysningar. I ett förslag till läsordning som är daterat den 13 april 1844, inrymmer följande två alternativ beträffande sångtimmaras fördelning i läroverket:

" Tabell A.

- 1 klassen mellan 11 och 1 under veckans dagar omväxlande sång och gymnastik tillsammans 8 timmar i veckan.
- 2 klassen desslikes 7 timmar i veckan.
- 3 klassen desslikes 7 timmar i veckan.
- 4 klassen 11-12 gymnastik och sång, 5 timmar i veckan.

Tabell B.

Som tabell A utom att 4 klassens timmar förläggas mellan 11-1." ³⁾

Eleverna voro tvungna att vid årsexamina visa prov på sina framsteg i sång. Sålunda nämnes den 15 juni 1847: "Efter klockan 12,30 anställde sångläraren Ehrström med eleverna examen i sånglärans elementer, varpå några sångstycken avsjöngos!". Den 16 juni 1851: "Sångläraren Hagfors lät enligt Inspektors yttrade önskan skolungdomen utföra ett sångstycke till åhörarnas fullkomliga nöje". Den 15 juni 1852: "Skolungdomen samlades i skolsalen varest sångläraren Roos lät dem avsjunga en

1) Jfr högre elementarskolan i Björneborg.

2) Salenius, Minnen fr. tim. i sång åren 1857-63, s. 287 f.

3) Skolhandlingar för åren 1842-44 (TDA).

koral och en visa. Den 15 juni 1853: "Under sångläraren Roos ledning har valda röster avsjungit koral i stämmor." Den 17 juni 1854: "T.f. sångläraren Hagfors ådagalade elevernas framsteg i sång genom att låta dem i stämmor avsjunga några sångstycken, bland vilka även folksången "Gud bevara vår Zar". Den 15 juni 1858: "Klockan 12 utfördes av eleverna åtskilliga sångstycken under ledning av sångläraren orgelnisten Lagi."¹⁾

I Helsingfors grundades år 1864 Svenska normalskolan - sedermera Svenska Normallycées - , som i egenskap av mönsterskola och utbildningsanstalt för blivande pedagoger fick en omfattande betydelse. Givetvis blev även sågundervisningen därstädes normgivande för landets övriga elementarläroverk. I enlighet med skolordningen var sången ett obligatoriskt ämne den första perioden 1864-73. Övningen däri ägde rum 2 timmar i veckan per klass genom hela skolan (1 timme på VII-VIII klasserna från 1868).²⁾ Sångläraren G.M. Cederhvarf lämnade från skolans första verksamhetsår följande redogörelse över sågundervisningen: "Förberedande klassen, indelad först i 3, sedan i 4 flockar, av vilka den sista utgjordes av blott åhörare. Med ledning av "Chorschule von Benedict Widman" inövades under höstterminen de 2:delta taktarterna samt 4/4 takt, ävensom träffövningar anställdes inom området av de tre huvudtreklangerna inom C-dur; och under vårterminen de 3:delta taktarterna jämte träffövningar på hela C-durskalan; allt inom omfånget av tonerna h-d. Därjämte hava eleverna efter diktamen fått uppskriva de sångstycken, vilka använts som exempel.

Första klassen delad i 2 flockar (sångare och åhörare). Under höstterminen genomgicks ungefär samma kurs som på förberedande klassen medhunnits under höst- och halva vårterminen; under vt. övades eleverna jämväl i G och F-dur, varvid transpositionsövningar anställdes, samt i utvecklingar till och från 3 nämnda tonarter; allt detta tillämpat på enstämiga sånger."³⁾

Mag. H.G. Borenius innehade sånglärartjänsten läsåret 1865-66 och undervisade enligt följande metod:

"Förberedande klassen. Övningarna hava bestått i s.k. gehörsång, d.v.s. inövning av enkla visor medelst försjungning, utan användande av noter. Tillgången därvid har i korthet varit den, att eleverna först genom me-

1) Helsingin ylä-alkeiskoulu 1845-65, 1845-70 (FSA).

2) Rosenqvist, Svenska Normallyceum 1914, s. 154.

3) Helsingfors Normalskola 1865, s. 19. Program.

morering lärt sig texten till en visa varefter melodien blivit några gånger av läraren föresjungen eller spelad på violin, till dess eleverna så mycket uppfattat sången att de kunna instämma däri. Varje visa har sedermera upprepats under följande lektioner till dess den kunnat för-svarligen utföras. Så ofta anledning förefunnits, hava oriktigheter i intonation och det för sången gällande uttalet av orden blivit korrigerade, ävensom de mest elementära reglerna för tonens bildning blivit inskräppta. Under vt. hava eleverna därjämte stundom fått utföra takte-ringsrörelser till de sånger de utfört.

Första klassens yngre avdelning. - Ht: Början gjordes även här med gehörsång vilken behandlades liksom på förberedande klassen. Den upptog i början hela övningstimmen, men inskränktes snart till omkring 1/3 av därav samt förekom slutligen blott då och då. Så snart den hunnit komma i gång infördes tonträffningsövningar. Dessa inleddes genom inövning av C-durskalen, sjungen på stavelser som sluta på vokalen A. Därefter in-präglades genom chorläsning tonernas namn. Sedan dessa även blivit vid skalans sjungande använda, övergicks till träffövningar efter enkla ton-motiver, enligt den av A.B. Marx i hans "Chorschule" framställda metod. När eleverna genom dessa blivit tämligen hemmastadda i skalen, övades dur-tonarternas intervaller sålunda att varje intervall diatoniskt upp-söktes varefter träffning språngvis försöktes. Vid själva intervallnam-nen (primer, sekunder, terser etc.) fästes på detta stadium ännu ingen vikt. Parallellt med dessa övningar, men litet senare påbegynta, behand-lades övningarna i kännedom och läsning av notskriften (i början utan avseende vid det rytmiska). De inleddes genom en allmän förklaring över linjesystemet med dess hjälplinjer samt över tonernas beteckning i av-seende på tonhöjden. Därpå visade läraren platsen för c:s beteckning, de övriga tonernas läge på linjesystemet fingo eleverna själva beräkna för vilket ändamål även särskilda övningar anställdes. De anknötos sedan vid de föregående sålunda, att eleverna dels under lektionen, dels hemma fingo i noter uppteckna de tonserier, som vid träffövningarna blivit bildade. - Ur läran om rytmen meddelades därefter kännedom av halva och fjärdedelsnoter samt av 2/4 och 4/4 takt, varpå omedelbart övergicks till utförande av enkla sångstämmor efter noter vid vilka sedermera vi-dare meddelanden angående rytmen gjordes. Vt. Huvudföremålet för lektio-nerna blev numera inövning av enstämmiga sånger. Eleverna fingo i början uppskriva dem i sina häften, efter diktamen, men sedermera, till vinnan-

de av tid, kopiera dem från stora nottavlan. I sammanhang härmed utvidgades elevernas teoretiska kunskaper genom kännedom av a) G-F-dur samt b) 3/4, 6/8 takt, åttandedelsnoter och punkterad rytm.

Första klassens äldre avdelning. Ht: Emedan många av avdelningens elever icke hade genomgått den kurs, som under föregående läsår absolverades på dåvarande första klassen, begynte övningarna även här med tonträffning och notläsning liksom på yngre avdelningen, varemot gehörsång nästan helt och hållet uteslöts. Vid inövning av sånger infördes G- och F-dur. Under vt. fortsattes med inövning av enstämmiga sånger med särskilt avseende fästade vid rytmens fastare inpräglande. Utom de förutnämnda tonarterna användes och inlärdes D-dur, B-dur och Ess-dur. Emot slutet av april börjades med 2-stämmiga sånger vars utförande förbättrades genom övningar i ters, sext och oktavparalleller. Liksom yngre avdelningen hava eleverna själva i egna nothäften upptecknat de sångstämmor som inövats.

Andra klassen. Ht: Början gjordes enligt samma plan som på 1 klassen med elementarövningar. Emot slutet av terminen infördes 2-stämmig sång, jämte det de enstämmiga fortforo. Vt. Försättning av elementarövningarna och sångers utförande jämte notskrift. I medlet av mars infördes till begagnande H. Wächters "Samling av valda sångstycken för skolor" ur vilken sedan dess blivit utförda sånger i C-G-D-A-F-B- och Ess-dur av de i samlingen upptagna sångerna hava tillsvidare alla sådana blivit förbigångna, uti vilka utvikningar från huvudtonarten eller kromatiska intervaller förekomma. Varje nytt sångstycke har föregåtts av träffövningar i dess tonart samt av en noggrann analysering av dess rytm.

Femte klassen. Ht: Träffövningar i C-dur och de närmast besläktade durtonarterna samt läsning av Basklav huvudföremålet för lektionerna. Därjämte anställdes särskilda övningar, vilka avsågo korrekt tonbildning och röstens utveckling. Till följd av elevernas ringa röstomfång ansågs införande av fyrstämmig sång icke rådlig, varför endast några enstaka sånger och bassostämmorna till några koraler och fosterländska sånger inövades. Vt: Tvåstämmiga sånger, småningom de vanligaste durtonarterna inpräglades. Efter en allmän framställning av moll-skalans struktur och intervalldifferenserna emellan dur och moll, anställdes träffövningar i A-moll varpå efterhand övriga molltonarter upptogs parallellt med sångstämmornas utförande. Läran om tonarterna genom deras sammanställning i den s.k. kvintcirkeln. Ur ackordläran framställdes de tre huvud-

treklanger och dominantseptimaccordet varvid träffövningar genast på dessa ackorders intervaller anställdes. I slutet av vardera termin, förenades samtliga klasser till en kör, som på extra timmar utförde koraler och andra lämpliga stycken."¹⁾

Sångläraren Borenius meddelade om sången läsåret 1866-67 följande:

"Första klassens yngre avdelning. Ht.: Anställdes enkla övningar för rösternas utbildning.

Första klassens äldre avdelning. Ht.: Tvåstämmig sång, huvudsaklig vikt vid säker och snabb uppfattning av rytm vid nya sångers inövande, varför de rytmiskt analyserades. Därefter följde småningom a) inlärandet av flere durskalor, D,A,B,Ess samt b) övningar i tvåstämmiga ters- och sextgångar. Såväl en- som tvåstämmigt övades tonerna i den toniska treklängen av varje bekant tonart.

Under vt. fortsättning av dessa övningar, mollskalan, begynnande med c-moll och anställdes inom molltonarterna likartade övningar med dem som förut utförts i dur. Sångerna ur Wächters samling, av tvåstämmiga sånger.

Andra klassen. Ht.: Samma övningar som första klassens äldre avdelning men flera tonarter. Wächters samlingar. Vt.: Träffövningar inom mollskalan, översikt av tonarternas system, varvid förteckningarna inpräglades i elevernas minne. Tre-fyrstämmiga övningar av tonarternas huvudtreklanger ...

3:e - 6:e klasserna: Fyrstämmig blandad körsång. De fyra högsta klasserna hava under en timme i veckan varit förenade, under en annan hava 5:te och 6:te klasserna sjungit tillsammans; därjämte hava 4:de och 3:dje klasserna haft var sin skilda sångtimme. De gemensamma timmarna hava använts till utförande av koraler samt 4-stämmiga sångstycken, dels ur A. Mankells "Sveriges härliga melodier", dels ur andra samlingar. De särskilda timmarna hava använts till samma övningar som på de lägre klasserna ävensom till övningar för att öva sig i koraler samt enkla fyrstämmiga körer."²⁾

Någon egentlig lärobok i musiklärans allmänna grunder torde ej

1) Helsingfors Normalskola, 1866, s. 43 ff. Program.

2) Helsingfors Normalskola, 1867, s. 59 f. Program.

ha funnits att tillgå, emedan ingenting härom nämnes i de första årsberättelserna. Undervisning i musiklära och tonträffning meddelades förmodligen dels muntligt, dels efter anteckningar på "svarta tavlan" eller i elevernas häften. I och för större översikt uppgöres här en förteckning över de läroböcker och sångsamlingar, som kommit till användning samt tiden för deras införande: B. Widman, Chorschule (1864-64); A.B. Marx, Chorschule (1865-66); H. Wächter, Samling av utvalda sångstycken för skolan (1866-67); A. Mankell, Sveriges härliga melodier (1866-67); Larsson, Tvåstämmig sångkurs (1870-71).¹⁾

Målet med sångundervisningen ansågs redan i början vara att eleverna bibragtes kännedom i musiklärans grunder, samt en viss färdighet att sjunga efter noter. I det ursprungliga förslaget till reglemente talas blott om notkännedom samt för den under de första åren existerande förskolan om "övning i enstämmig sång". Det synes sålunda ha tillkommit varje sånglärare att på grund av egen förmåga och erfarenhet själv normera den kurs och det mål för undervisningen, som olika omständigheter kunde medgiva.²⁾

Skolförhållandena i Viborg hade även undergått reformer i mitten av förra århundradet. I gymnasiet hade år 1841 tyskan utbyts mot svenska språket. Det utvidgades samtidigt med denna språkförändring till ett 6-klassigt gymnasium varvid den s.k. kretsskolan indrogs.³⁾ Ett s.k. civilgymnasium ersatte år 1857 detta läroverk med tre klasser och en därunder stående högre elementarskola av vanlig typ.⁴⁾

Enligt ett förslag till läsordning vid gymnasiet i Viborg, daterat den 24 mars 1844 (av M.E. Alopæus), skulle sång och gymnastik växelvis förekomma i läroverkets alla klasser dagligen kl. 11-12. Man valde nämnda timme av följande motiv: "Sångtimmen är av den orsak i enlighet med den nuvarande provisoriska läseordningen föreslagen till kl. 11-12 f.midd., att de elever av de lägre klasserna, som av en eller annan orsak icke för dagen deltaga i dessa övningar må få gå hem för återstoden av förmiddagen."⁵⁾

Gymnasiets sånglärare Gotthard Johann Dieberg undervisade läs-

1) Rosenqvist, Svenska Normallyceum 1864-1914, s. 154.

2) Ibid.

3) Kretsskolan motsvarade till sin organisation och kurser trivialskolan.

4) Ruuth, Viborgs stads historia, II, s. 877.

5) Skolhandlingar för åren 1842-44 (TDA).

året 1842-43 enligt följande metod:

1. Noter, därpå deras namn, fortskridande, indelning o.s.v.
2. Övningar i utförande av den diatoniska skalan och de inom densamma förekommande intervallerna.
3. Övningsstycken i sekunder, terser, kvarter, kvinter, sexter, septimer och oktavgångar.
4. Kromatiska skalan, förteckningar, dur- och molltonarter.
5. Flerstämmiga sånger."¹⁾

Vid årsexamina hade eleverna tillfälle att visa prov på sina framsteg i sång. Sälunda nämnes från årsavslutningen den 29 maj 1849, att "efter slutat förhör kl. 11, avsjöngos av eleverna under sånglära-
ren Diebergs ledning tvenne för fyra stämmor arrangerade sångstycken."²⁾
För att underlätta musikundervisningen anskaffades en kammarorgel "som väl, i anseende därtill att den saknar pedal ej fullkomligen tillfredsställer alla fordringar så som hjälpmedel vid undervisningen i orgel-
spelning, men som dock finnes vara av stor nytta vid sången i bönestun-
derna."³⁾

I Viborgs högre elementarskola voro övningstimmarna år 1862 så fördelade, att sång, gymnastik och teckning tillsammans upptogo 6 timmar i veckan.⁴⁾

I Kuopio grundades ett gymnasium år 1841, som till sin organi-
sation helt överensstämde med motsvarande läroverk i Wasa. Närmare upp-
gifter om sågundervisningen därstädes saknas.

Kuopio trivialskola lämnar den 29 juni 1841 följande förteck-
ning över sångövningarna:

"Rektors och konrektors klass: Koralsång över hela klassen.

Kollega Superiors klass: Sång över hela klassen.

Kollega Inferiors klass: Skalorna."⁵⁾

Följande år benämndes läroverket högre elementarskola. Vid
sommarexamen den 18 juni 1842 gavs en så lydande redogörelse:

"Rektors och konrektors klass: Koralövningar med båda avdelningarna.

Förste kollegans klass: Skalor jämte koralövningar över hela klassen.

1) Skolhandlingar för åren 1842-44 (TDA).

2) Viborgs gymnasium, visitation 1849 (FSA).

3) Gymnasium i Viborg, 1849-52, s. 10.

4) Skolhandlingar för åren 1854-71 (TDA).

5) Skolhandlingar för åren 1839-41 (TDA).

Andre kollegans klass: Skolor jämte koralövningar över hela klassen.
Tredje kollegans klass: Skolor."

Slutligen lyder kursen i sång vid årsexamen 1844 sålunda:
"2 klassen: Koralsång även jämte 1 klassen några trestämmiga canons.
3 klassen: Sång med hela klassen.
4 klassen: Koralsång även trestämmigt utförd jämte valda sångare ur övriga klasser."¹⁾

Ett inventarium uppgjort över högre elementarskolan i Kuopio tillhörig egendom uppräknas bl.a.: 1 st. sångtavla, samt 1 st. psalmodikon som var inlöst av skolan.²⁾

Slutligen återstår högre elementarskolan i Fredrikshamn. I koralsång var undervisningen år 1842-44 fördelad så, att klass I och II hade resp. 3 timmar i veckan medan klass III och IV hade resp. 2 timmar. Sång och gymnastik ägde rum kl. 11-12 alla dagar i veckan.³⁾ En mindre förändring i timfördelningen inträffade åren 1848-53. Första klassen hade då 3 timmar i veckan, och de tre övriga klasserna resp. 2 timmar.⁴⁾ Skolans sånglärare pastor A.G. Tilly meddelade angående sin undervisning läsåret 1843-44: "att eleverna vid högre elementarskolan härstädes, under loppet av det nu förflutna läsåret läst första avdelningen av C.A. Stielers lärobok i de första grunderna för musik och sång samt till övning i sång förehåft åtskilligt såväl av koral- som figuralsång i tre och fyra stämmor."⁵⁾

Skolornas lärarkårer togo från 1860-talet aktivt del i pedagogiska spörsmål. Tillfällen till diskussion gavs vid skolläramöten, som ägde rum i olika städer. Lektor Eurén yttrade bl.a. vid mötet i Åbo 1860 "att undervisningen i sång såsom den nu vanligen handhades ej motsvarade sitt ändamål så länge dugliga och därtill utbildade lärare saknades. Därför skulle sådana tjänster bli obesatta och de för sång anslagna medlen förräntas. Avkastningen av det sålunda uppkomna kapitalet vore därvid ett välbehövt tillskott i det årliga arvodet, så snart kompetenta personer kunde tillsättas."⁶⁾ Ett liknande möte i Borgå samma år upptog till behandling frågan: "Borde sång införas i civilgymnasierna?"

1) Skolhandlingar 1842-44 (TDA).

2) Ibid.

3) Ibid.

4) Skolhandlingar 1848-53 (TDA).

5) Skolhandlingar 1842-44 (TDA).

6) Förhandl. vid skolläramötet i Åbo år 1860, s. 65.

Stiftets lärare uttalade därvid den åsikten, att sång "ej borde saknas i någon undervisningsanstalt".¹⁾

Vid ett skollärarymöte i Kuopio den 15-18 juli 1860 diskuterades även sångpedagogik. Man enades här om, att i fruntimmersskolornas 3 klass, utom enstämmig koralsång, "även koralsång i stämmor och annan sång finge övas".²⁾

Det första allmänna skollärarymötet i Finland ägde rum i Tavastehus den 15-19 juni 1863. Bland frågor som behandlades må nämnas: "Borde och kunde elementarläroverken beredas tillfälle till undervisning i instrumentalmusik och harmonilära?"; "Vore det skäl, att vid såväl elementar- som fruntimmersskolor figural- jämte koralsång infördes?"³⁾

Djäknegångens avveckling i vårt land under 1800-talet skall på grund av dess historiska betydelse i korthet relateras. Domkapitlet i Åbo tillställde på grund av ett beslut den 15 september 1804 skolrektorerna i stiftet tryckta formulär, enligt vilka räakenskaperna skulle uppgöras. Reformen mottogs i skolorna med större eller mindre reservation. Man erkände den moraliska vinsten av djäknegångens avskaffande, och ur ekonomisk synpunkt erkändes mångenstädes, att större säkerhet och ordning vid uppbörden inträtt. Missnöje uttalades däremot över kronobetjäningens dröjsmål med avgiftens inbetalning samt över de fastställda låga beräkningsgrunderna. Uppbörden skulle nu äga rum endast en gång om året. Härvid uteblevo givetvis gåvor i bättre bemedlade hem. Domkapitlet vände sig till K. M:t för att påskynda uppbördsproceduren, dock utan resultat.

Sockengång i stor skala upphörde och pockande anspråk på den gamla tributen kunde av lantbefolkningen tillbakavisas såsom olaga utpressningsförsök. Den urgamla seden levde dock kvar, men besöken inskränktes framdeles till förmögnare gårdar, där större förståelse kunde väntas.⁴⁾

Systemet med djäknepenningar inträdde i ett nytt skede efter vårt lands förening med Ryssland år 1809. I enlighet med ett kejs. manifest av den 29/17/12 1809 angående myntberäkningen skulle avgiften förvandlas till 4 1/2 kopek silver, som skulle erläggas för varje hemmans-

1) Förhandl. vid skollärarymötet i Borgå år 1860, s. 19.

2) Protokoll fört vid skollärarymötet i Kuopio, d. 15-18 juli 1860, s. 54.

3) Förhandl. vid första skollärarymötet i Finland, s. XIII.

4) Elias Lönnrot besökte mot slutet av 1810-talet såsom djäkne i Åbo skola de angränsande socknarna (Valvoja 1895, s. 468-469).

rök. Kronofogdarna skulle uppbära avgifterna vid årliga uppbördsstämmor, då bönderna erlade sina kontanta utskylder. De influtna medlen befordrades på sedvanligt sätt till skolrektorerna ända till elementarläroverkens omorganisering år 1841. Genom Kejs. brev av den 8 december s.å. till guvernörerna i landet (förutom Viborgs län där avgiften ej förekom) vidtogs den åtgärd, att djäknepenningarna överfördes till statskassan. Genom nådig förordning av den 20/2 1865 upphävdes slutligen de personella utskylderna i djäknepenningar.¹⁾

1) Bonsdorff, Djäkneliv och djäknegång, s. 35 ff.

Förteckning över sånglärare

Följande sånglärare upptas i Staffans, H., Matrikel över sånglärare i Finlands lärdomsskolor före år 1870 (Skolhistoriskt arkiv, I, Uppsatser och urkunder utgivna av Svenska skolhistoriska föreningen i Finland rf., Ekenäs u.å. (1952), s. 57-105):.

Blom, Carl Frans (1820-1865)
Borenus, Henrik Gustaf (1840-1909)
Broman, Carl Gustaf (1799-1853)
Cederhvarf, Gustaf Magnus (1834-1894)
Coriander, Samuel Georgii (d. 1732)
Dieberg, Gotthard Johann (1799-1857)
Downer, Johan Christoffer (1795-1843)
Ehrström, Fredrik August (1801-1850)
Encell, Johan Reinhold (1816-1890)
Gebhard, J. C. (f. 1786)
Gestrin, Erik Johan (1806-1875)
Gottsmann, Petter d.ä. (1722-1793)
Gästrin, Anders (1820-)
Hagelin, Bror Nils (1796-1840)
Hagfors, Erik August (1827-1913)
Hartman, Samuel Georgi (d. 1653)
Iraenius, Simon (d. 1742)
Karsten, Klas Edvin (1836-1908)
Kurtén, Nils Ferdinand (1801-1873)
Lagi, Rudolf Theodor (1823-1868)
Lindell, Johan (1719-1787)
Lindholm, Anders (1807-)
Linsén, Selim Gabriel (1838-1914)
Lithander, Ernst Gabriel (1774-1803)
Marell, Abraham (1800-t.)
Maurell, Efraim Efraimsson (1828-)
Möller, Carl Theodor (1813-1889)
Möller, Johan Fredrik (1819-1879)
Nordeman, Frans August (1819-1886)
Nordlund, Anders Adam (1808-1880)
Nyberg, Joh. Abr. (1788-1853)
Palin, Bror Wilhelm (1829-1904)
Palmén, Otto Reinhold (1707-1759)
Ramstedt, Johan (1770-1835)
Rhysselius, Matthias (d. 1751)
Roos, Alexander Fredrik (1822-1893)
Salmenius, Johannes (d. 1683)
Schernitz, Carl Gustaf (d. 1735)
Schroderus, Gustaf Henric (1801-1858)
Sirén, Adolf Fredrik (1807-1868)
Sjögren, Carl Rudolf (1835-1891)
Sucksdorff, Christian Gustaf (1824-1880)
Telenius, Simon (1758-1820)
Thunberg, Sven Petter (1773-1831)
Wasenius, Carl Gustaf (1821-1899)
Weckman, Gustaf Adolf (1807-1876)
Wächter, Heinrich Hermann (1818-1881)
Zandt, Gustaf Fredrik (1801-1881)

Bilaga.

Ur Gymnasiets i Viborg statuter 1654.

Översättning: s. 9 f.

C a p . . V I .

De Musices exercitio.

1. Moderator cantus figuralis et simul omnes atque singuli discentes exercere cantum debent hermonicum diligentissime. Et si moderator horam sibi destinatam, absque iusta et legitima causa, praetermiserit, octo orarum argenteae monetae multa esto.

2. Collegae scholae inferioris, si quando illorum opera alicubi opus fuerit, adsint a Moderatore vocati. Quod si vero quis eorum vocatus absque legitima causa saepius sese subtraxerit, non tantum nullam ex collecta autumnali portionem accipiet, sed et insuper pro qualibet vice neglecta duabus oris argenteae monetae multabitur.

3. Moderatori jus castigandi competit, sed non nisi eos, quos Praeceptores et Rector Gymnasij hac lege ejus curae et institutioni subjecerunt. Discipuli vero, qui ex inferiori schola in cantu figurali exercentur, ejus disciplinae committentur.

4. Gymnasistae cantores, si qui hora 12 abfuerint, aut duabus oris argenteae monetae, aut virgis et verberibus a Rectore Gymnasij pro qualibet hora multantur.

5. Si qui vocem habent in cantu figurativo ineptam et inflexibilem, nihilominus, quando canitur, adsint; ne aliquis sub illo praetextu, quasi nullam habeat vocem, sese commodis suis subducatur. Atque hi interea in cantu choralis et canendis Psalmis exercentur; ut aliquando in Templo ministri verbi Dei facti absque confusione et scandalo cantare queant. Qui contra ausus fuerit, virgarum poena esto.

6. Quolibet die Saturni specimen et examen quoddam Musicum a 12 in 1 instituet moderator cum suis discipulis, praesente Rectore Gymnasij; sub poena antea determinata, si debitum officij intermiserit. Et ex discipulis, qui partem aliquam examinandam non conscripsisse sibi deprehensus fuerit, vapulabit.

7. Si quando ad nuptias et convivia Cantores ob Musicam postulati ire voluerint, non fiet nisi cum venia Rectoris Gymnasij; atque tum ex praemio laboris sui, propter ferias totius diei et absentiam ab exercitijs debitis, fisco contribuent in universum marcham monetae argenteae.

8. Duo constituentur certi scholares, una cum duobus ex suprema sive Rectoris classe scholae inferioris, qui temporibus ordinarium remissionum et feriarum frequentes in Templo quotidie cantui choralis praesint et cantant: Quibus in distributione Parochiarum propter laborem, quod justum et aequum fuerit, et quia hic remanebunt et quia frequentes praesto sint, tempore autumnali assignabitur.

9. Nulli in posterum venia concedetur adsociandi sese reliquis, dum autumnali tempore, pro veteri et honesta consuetudine, in urbe canitur, nisi qui toto anno cantui diligenter in Gymnasio interfuerat. Et cantores soli visitabunt civitatem ipsam et praecipuos in utroque suburbio. Deinceps vero qui aliquo modo didicerant canere ordinabuntur, praecipue si cantorum major fuerit copia, una cum choralium cantum exercentibus et reliquis inflexibilem vocem habentibus ad visitandum residuos in

suburbijis pios homines.

10. Pecuniae et candalae, quas cantores tunc acceperint, in unam conferantur summam: ex qua Rectori Gymnasij honorarium pro consuetudine cedit; quartam partem obtinebit Moderator. Collegae autem scholae, si una cecinerint et artem canendi rite callent, singuli aequalem inter se partem, tribus vero thaleris majorem uno Primariorum in cantu accipient. Sed reliquis in distributione, non tam iuxta sedes suas et classes, quam iuxta peritiam et diligentiam per totum annum in canendo, e collecta dabitur. In suburbijis quoque, quod iustum et aequalem fuerit, inter distribuendum proportionaliter observabunt, ut nemo debita sua sorte defraudetur.

11. Qui ex Gymnasistis instrumenta Musica movent, sive in Gymnasio sive Templo, pro labore in distributione Parochiarum praemium ex aequo et merito obtinebunt. Pro molestijs autem inter canendum tempore autumali e collecta quod iustum est iuxta morem accipient.

ISSN 0781-6529
ISBN 951-649-101-4

Åbo Akademis kopieringscentral 1985